

LJUBLJANSKI ZVON

MESEČNIK ZA KNJIŽEVNOST IN PROSVETO

SERGEJ JESENJIN

B. BORKO

V «Dvanajstorici», morda najgenijalnejši pesnitvi, kar jih je dalo rusko slovstvo v revolucijskih letih, je dobila revolucija podobo, ki nas uprav presune po svoji preprostosti in veličini. Divji snežni metež zliva nebo in zemljo v tretji element, v neko dinamično stvarnost, ki zameta vsa stara pota in se zdi kakor pošastna zavesa med preteklostjo in bodočnostjo. Kdor je v preteklosti, ne vidi naprej, kdor v bodočnosti, ne vidi nazaj. Le pred vojaki, «ljudmi dejanj», se je metež izkristaliziral, nje vodi čez zamete mističen privid Kristusa. Tako se je elementarnost zjasnila v najvišjo življenjsko simboliko. Blokova pesnitev razodeva s čudovito plastiko fiziko revolucije mimo njene metafizike. Revolucija je zmerom preobrat k elementarnemu življenju, v kaos, v gospodstvo sredobežnih sil, ki so v svoji sproščenosti prav tako slepe kakor snežni metež. Kadar gre beli vihar čez stepo, se skrij. Bodi na tleh, da te ne zgrabijo vrtnčaste roke. In če kljubuješ metežu, a nimaš zanj dovolj moči? — Tudi socialni metež zahteva od človeka zadosti elementarne sile, da se upre elementom. Gorkij, Blok in dolga vrsta drugih so se notranje zlomili v takem metežu. Sergej Aleksandrovič Jesenjin, čigar duša je bila zložena kakor živ mozaik iz starodavnih pravljic, stepnih linij in barv, bizantskih cerkvenih ornamentov in puškinovske apolonične poezije, je postal žrtev tega, kar je v revoluciji elementarno. Omagal je pod kaosom.

Pantelejmon Romanov ima nekje drobno povestico o brezbožni igralki. Nekdanjo bogato in spodobno damo je vrgla revolucija na dno, v blato in ponižanje. Tu se je njena osebnost nenadoma izpremenila: postala je plesalka s čudovito prikupnimi gibi, ljubljenska proletarske množice, nedosežna v brezbožnih plesih, — v vpodabljanju Kristusove slabosti. Toda ko prihaja ta igralka

domov, je njena prva skrb, da poklekne pred križem in se razjoka pred Zasramovanim.

Kos take duše je bilo v Sergeju Aleksandroviču. Če mislim nanj, se vedno spomnim tudi Koljčova. Oba sta — vsak v svojem času — zapustila muški svet in se podala kot pesnika na družabne vrhunce. Poezija v takih primerih izgubi navlako dolgotrajnega ponavljanja in šolske poetike. Verzi imajo preprosto svežost ljudskega izraza. Pesem je res pesem, priroda res priroda, življenje res življenje.

V Jesenjinovi poeziji je mnogo elementarnega kmečkega duha in le-ta verno odseva preprosto občutje lepote v mirnih vaških pejzažih, v skupini brez med njivami, v čredi na pašniku, v zvokih piščalke, v odsevu juter in večerov v reki, v toplem, enostavnem domačem pomenku. Ta kmečka elementarnost je v Jesenjinovi poeziji ljubko prepletena z zlatimi našivi pravoslavnih verovanj — ikone z zlatim ozadjem —, razgibana od ritma ljudskih plesov, sladka od melodike narodnih popevk in zvočna od zvonjenja v cerkvah sredi zelenih trat.

Ali preko Jesenjinove elementarnosti je Čas nanizal svoje goste in črne diagrame, verno podobo meteža in njegovih strahotnih tresljajev. In ondi, kjer pesnikova osebna elementarnost blede pod diagrami velike revolucije, se začne drama, na zunaj dokaj neznamna in vsakdanja drama pesnikovega življenja. In njegovo končno pomirjenje z usodo je hkrati popoln osebni poraz. V trenutku obupa odpre poet svojo žilo in zapiše z lastno krvjo klavni rezultat svoje življenske filozofije:

Smrt v tem življenju ni nova,
kakor ni novo naposled življenje...

Tako je končal «huligan» — so rekli v Moskvi. Kaj neki so rekli v tisti daljni ruski vasi, «vasi črnozemja», ki je nekoč poslala svojega poeta v svet?

Koljčov je umrl star 33 let v svojem bednem Voronežu, jetičen, razočaran trgovec z živino. Jesenjin (rojen leta 1896. v rjazanski guberniji) je umrl tri leta mlajši. Odšel je s sveta kot revolucijski poet, ki je svojo kmečko kamilovko zamenjal z buržujskim cilindrom, svoje kmečke manire s svobodo moskovskega bohema. Življenje Koljčova je bilo tako preprosto kakor njegova pesem. Jesenjinov čas pa ni imel samo drugačnega, bolj dinamičnega pesniškega izraza, ampak tudi drugačen življenski ritem. Temu kmečkemu fantu, ki ni obiskaval višjih šol kot je ljudska šola v domači vasi, je prineslo bivanje v Petrogradu in v Moskvi mnogo izprememb in burnih dogodkov. Ko je prišel nekoliko pred sve-

tovno vojno v Petrograd, se je srečal s pesnikom Nikolajem Kljujevim, bohemom, ki o njem pravi neki življenjepisec, da je «skozenj izpregovorila skitska Rusija». Ta svojevrstni poet, romar, pristaš razkolniške ločine, avtor zbirke «Sosen perezvon», je jel prav takrat obujati skoro slavjanofilsko nastrojenje v poeziji, izrazujoč stare narodne motive s pesniškimi sredstvi simbolizma. Kljujev je postal Jesenjinu učitelj in duševni voditelj. Pozneje se je skušala zanikati superiorna vloga Kljujeva v Jesenjinovem pesniškem dozorevanju, vendar pa nas sama poezija prepričuje, da je prav ta poet skitsko-bizantsko-ruske mistike ubral Jesenjinovo pesniško noto na melodije ruske zemlje. V Gruzinovi zbirki anekdot o Jesenjinu «Jesenjin razgovarivajet o literaturje i izkustvje» (Moskva 1926) beremo zanimivo beležko, da sta se Kljujev in Jesenjin dokončno razšla zaradi Jesenjinovega pijančevanja. A notranji prelom med njima utegne biti še starejši. Jesenjin je po revoluciji zavrgel svoje verze z religioznimi motivi in se je nekaj časa resno trudil, da bi podal v svoji poeziji čisto in svetlo vero v revolucijo. To ga je vrglo na nova pota, dokler se ni po dramatičnem boju s samim seboj, po razkroju lastne osebnosti, jel vračati h Kljujevu.

Jesenjinov pesniški učitelj je bil nadalje Aleksander Blok. Njemu je mladi kmet čital svoje prve verze. Gruzinov beleži, da ga je Blok zlasti uvajal v pesniško tehniko in mu zabičeval, da idealna pesem ne imej več ko 20 vrst. Jesenjin je ostal do smrti prijatelj lepe oblike. Zato tudi ni bil naklonjen futurizmu in ni čislal ljubljenca revolucijske Rusije Majakovskega, ki ne ume pesniške obrti — tehnike verzov. Vesel je bil, če je našel pri njem kak lep, glasovno ubran in slikovit verz. Nekoč je dejal: «V poeziji je treba postopati tako kot dela naše ljudstvo, ko ustvarja pregovore in rekla. Slika bodi konkretna in pesem utilitarna v najboljšem pomenu besede.» Te svoje nazore je obširneje razložil v spisu «Ključki Mariji».

Takšno spoštovanje tega «človeka iz ljudstva» do poezije in do njene formalne popolnosti nas ne bo presenetilo, če uvažujemo, da sta ga Kljujev in Blok uvedla v petrograjske literarne kroge, v ondotni bohemski svet, ki je vneto gojil kulturo literarnih kramljanj in filozofskih prerekanj. Leta 1914. so futuristi, ponašajoč se s pokroviteljstvom Maksima Gorkega, že živahno napadali simboliste. Dokaj odbran krog se je zbral okoli «Religiozno filozofskega društva», ki sta v njem prednjačila D. S. Merežkovskij in njegova žena J. Hipius. V takih gostilniških in zasebnih krožkih, v stanovanjih literatov in urednikov, so se z znano rusko

zgovornostjo pretresavala vsa aktualna duhovna in slovstvena vprašanja. Prirejali so se večeri, na katerih so mladi poetje prebirali svoje pesmi. Tu so se premotrivale v neskončnih diskusijah nove možnosti umetniškega in miselnega izraza.

Kasneje — po oktobrski revoluciji — se je to življenje preneslo v Moskvo. Nadaljevalo se je vzlic strahovitim izbruhom lakote in drugih pojavov, ki spremljajo socialne kataklizme. Komunistična revolucija je zatekla Jesenjina sredi dozorevanja. Bil je že avtor pesniške zbirke «Radunica», ki ga je postavila v vrsto kmečkih poetov kot so Koljcov, Nekrasov, Nikitin in drugi. Metež ga ni vrgel ob tla. Čutil je lepoto elementarnega sproščanja sil. Sam človek z močno elementarnostjo se je nagonsko vnel za najčudovitejše možnosti, ki so vznikale v kaosu. Obzorja so se razmaknila in kljub metežu državljanske vojne, blokadi, lakoti in pomanjkanju vseh potrebščin, je svitalo novo življenje, vredno sanj in vere. Vendar pa Jesenjin ni bil od tega sveta. Bil je puškinovski človek, podzavestno zakovan v tradicijo, obremenjen kot muzik s težnostjo k zemlji, k njenemu tisočletnemu življenju, k ljudskim izročilom. Revolucionar se mora iztrgati objemu zemlje in se razmahniti v vesoljstvu, zakaj revolucija je dinamično gibanje bodočnosti. Jesenjin tega ni ne umel niti mogel. Njegovo umevanje revolucije ni bilo logično in materijalistično, marveč romantično. Sanjaril je o novi Rusiji, o «mestu Inoniji», o obljubljeni deželi. Ko se je odtujil svetu, ki se je tesno ujema z njegovo elementarno naravo, je spoznal, da je revolucijska Inonija le privid. Javno se je rogal staremu svetu, a v samoti in tišini se mu molil, kakor igralka v povesti Pantelejmona Romanova. To ga je zlomilo in je moral umreti od obupa, zla in bridkosti.

Jesenjinovo moskovsko življenje je bilo raztrgano in epizodično. Usoden intermezzo je bil zakon s plesalko Izidoro Duncanovo, ostarelo rafinirano damo. Zamikal jo je ta kmet-poet z instinkti Sibirca, z lepim, jakim obrazom in zajetnim telesom. Poletela sta z letalom iz Moskve v Berlin. To je bila prva Jesenjinova pot na zapad. A zakon je držal le kratko časa. Jesenjin je občutil ločitev kot poraz. V njem se je prav takrat razpletala drama razkrajajoče se osebnosti. Bil je že onkraj revolucije, a ni se več mogel vrniti v prejšnji svet. Udal se je pijančevanju in razvratu. To je doba, ki jo označuje zbirka «Moskva kabackaja», — doba moralnega defetizma revolucije in sovjetskega reda.

Trockij je pravilno umel ta proces in ga je tudi pravično ocenil. V svoji knjigi «Literatura i revolucija» pravi: «Pesnik (Jesenjin) ni bil tuj revoluciji, vendar ji je bil nesoroden. Ves je intimen, nežen in liričen, medtem ko je revolucija javna, epična, katastro-

falna. Zaradi tega se je pesnikovo kratko življenje končalo s katastrofo... Jesenjin ni bil od tega sveta, ni bil pesnik revolucije.» Trockij kot zgodovinski materialist nima čuta za samo bistvo Jesenjinove življenske drame: za razkroj osebnosti. Jesenjinovo «huliganstvo», ki ga je slavil tudi v poeziji, je ressentiment, izraz ponižane in ponasiljene osebnosti. Kritiki Kručenih pravi: «Odkar ni imel možnosti, da bi se bil vrnil na vas, odkar ga je obdajalo zasovraženo mestno ozračje, se je pesnik vdal pijančevanju in razvratu.» Toda ta mržnja do mesta je bila hkrati mržnja kmeta napram revolucijskim dogodkom, izraz starega nasprotja med kmetom-konservativcem, ki si gradi vesoljstvo na trdnih tleh lastnega zemljišča in med proletarcom-prekucuhom, ki ne more ničesar izgubiti. Kmet Jesenjin se je razočaral nad revolucijo, nad «novim življenjem», a ni imel ne možnosti in ne moči, da bi se bil vrnil k «staremu življenju». Stari svet je bil tisti Blokovi garjevi pes, ki je stal v metežu na razpotju. Ta pes je poginil...

V tem nastrojenju se polasča Jesenjina čedalje bolj občutek minljivosti vsega stvarstva. V pesmih se še opaja z vaškim življenjem in išče v njem elementarnih niti svoje osebnosti. Slavi zvonike v mestu, ki ga spominjajo domače vasi, kmečkega sveta, maš in pogrebov. V dveh pesmih sestri Šuri poje o nemožnosti vrnitve na vas. Vprašuje, kako «živi zdaj naša krava» in vidi zapuščenega psa, ki tuli pred vrati rodne hiše. «Vse mine kakor dim z belih jablan.» Silno ga zanima življenje domače živine: konjev, krav, dragih tovarišev vsakega kmeta. Preveva ga sočutje z njimi in otožno se spominja mačke, ki se je ž njo igral kot otrok. Vse je minilo; očeta ni več, iz mačke si je ded skrojil čepico... Kručenih piše na nekem mestu: «Jesenjin je skoraj ravnodušen napram človeškemu trpljenju. V tem se kaže njegov bolezenski beg od realnosti. Njemu ni do življenja, zato mu tudi ne more biti do ljudi.» V Moskvi ga poslednje leto zanimajo le še propadli ljudje:

Prebiram prostitutkam verze
in pijem špirit z banditi...

Brez dvoma je vplivala na pesnika tudi verska razdvojenost. V prvi pesniški zbirki «Radunica» je priobčil več lepih religioznih motivov; med drugim opeva Kristusa na cesti kot sestradanega berača. Kakor vsak ruski mužik je bil tudi Jesenjin prvotno pozitivno veren. Pozneje je prelomil z vero svojih očetov in pravi na nekem mestu o svoji religiozni dobi to-le: «Najbolj kočljiva etapa je moja religioznost, ki se je zelo vidno odražala v mojih prvih pesnitvah. Ne smatram, da je treba to stopnjo šteti k mojim tvornim stopnjam, ker je plod moje vzgoje in tiste sredine, v

kateri sem se gibal v prvi dobi svojega literarnega delovanja. Prvim pesnim se je poznal izredno močan vpliv mojega deda, ki mi je vbijal v glavo staro patrijarhalno cerkveno kulturo. Ko sem bil otrok, me je vodila babica po vseh ruskih manastirih. Literatura je bila v letih 1913. do 1915. nastrojena približno tako kot moj dedek in babica... Jaz nikakor nisem religiozen človek in mistik. Realist sem. Če pa je v meni karkoli, kar se vidi realistu megleno, tedaj je to romantika, toda ne tista stara, domoljubna, temveč prava, zemeljska romantika, ki je bližja težnji po pustofovskih doživetjih nego kakšnemu skrivnostnemu nastrojenju. Mistiki me spominjajo jezuitov. Zato naj čitatelj vse moje Kristuse, božje matere in Nikolaje smatra za pravljичne like v poeziji.» Tako je izjavil Jesenjin na očitke boljševiskih kritikov in svojih nasprotnikov futuristov, ki so videli v njem prikritega pobožnjaka. Toda njegove pesmi poslednjih mesecev pred smrtjo so po svojem pesimizmu religiozen krik v večnost, v molk Pascalovih «praznih prostorov». Prebujenje kmečkega duha v njem je moralo nujno izzvati v duši simboliko otroške religije, kakor so ga mestni zvoniki spominjali prazničnega zvonjenja v kmečkih cerkvah. Preden je mogel po težki krizi svoje notranjosti odkriti bistveno potezo religije: nje stremljenje po absolutni sreči, je obupal nad seboj in si z vrvjo skrajšal življenje. Kručenih je dobro označil Jesenjinovo pot: «Od angela do razvratnika». Ta razvoj je globoko človeški in se ne bi bil nemara končal s popolnim razkrojem osebnosti in s samomorom, če ne bi posegel vmes revolucijski metež, ki je kmeta-pesnika ruske zemlje zaslepil s svojo elementarno silo in ga v notranjosti zlomil.

Še leta 1921. je Gruzinov zapisal o Jesenjinu to-le značilno anekdoto: Prišedši na Jesenjinovo stanovanje, je čul že izdaleč čudno petje. Vstopil je v sobo in je opazil Jesenjina in Orešina, ki sta pela neko starinsko pesem. «Bila sta nepremična. Obrazi so jima posineli od napora. Tako pojejo stepni mužiki in kozaki.»

*

Že v knjigi «Radunica» (leta 1916.) se je razodel Jesenjin kot najsubtilnejši ruski pejsažist in kmečki bard. Izpregovoril je o starem svetu Koljčova, Nekrasova z izbrušenim jezikom Blokovega časa, s slikami, ki odsevajo blesk kultivirane, vznemirjene, venomer iščoče moderne ruske duše. Tu vidiš ravnino, ki se po nji razliva «brezovo mleko» (množina belih brez), kmetje spravljajo seno in pesnik čuti srečo človeka, ki s svojim delom «moli kope sena». Jesen mu je rdečkasta kobila, ki si češe grivo. Pesnik se čuti pastirja svoje zemlje, pogovarja se s kravami, moli se

pred zarjami in sprejema v potokih obhajilo. Sila njegovega izraza postaja čedalje večja in hkrati enostavnejša. Tiho sanjarstvo preveva vso liriko tega pesnika, ki je zapisal, da je «poslednji poet ruske vasi». S panteistično ljubeznijo objema prirodo in spaja njene raznorodne sile v ubrano enoto — v naivno, vendar pa gorko in nežno podobo mužiškega sveta. Razori na poljih, ki se v njih bliščijo pomladne vode, njive z zlato ržjo, gozdovi, potoki, manastiri med drevjem, revne kolibe, mršavi konji na cesti, zarje, ki ugašajo nad stepami, žalostne vasi, veter, ki brska po slamnatih strehah in žvižga okoli vogalov, vsa ta bedna, razcapana, močvirna in hladna Rusija — to je Jesenjinov svet, ki ga osvetljuje z ognjenimi žarki pesniškega genija.

O Rusija, malinovo polje
in sinjina, ki pada na vódo!
Ljubim do veselja in boli
tvojo tožno, globoko usodo.

Zmrači se mu pogled in v žalosti vidi samo rusko jesen in zimo:

Dežela, ti moja dežela,
deževno jesensko nebo svinčeno...

In v pesmih preroma vso to neskončno deželo — deželo črne prsti z žitnimi polji. Obišče njene vasi, njih mužike, krave in konje — in «hrani svoje živalske verze z rezedo in meto»:

Rusija moja, ti kmečka Rusija,
jaz sem edini tvoj pevec-glasnik.

V mnogih inačicah se ponavlja njegovo priznanje h kmetu, k zemlji in ritmu prirodnega življenja od zime do pomladi, od poletja do jeseni. Še kot «huligan», ko opeva pijansko Moskvo in čuti smrtne sence, plazeče se potuhnjeno okoli njega, vidi v značilnih podobah kmečko delo:

Režejo srpi obilno klasje
ko da bi rezali labudom vrat...

Ali:

Prevezana slama je v snopje,
vsak snop je ko žolti mrlič.

Jesenjinova moč je v slikah. Že v prvih zbirkah njegovih pesmi prevladuje nad vsem slikovitost. Ni bil človek globoke invencije, imel pa je močno razvito vizuelno čuvstvenost. V stopnjevanju pesniške slikovitosti je odkril neko notranje sproščenje. Ljubil je pesem kot snopje slik. To svoje stališče je tudi javno zagovarjal na nešteti literarnih večerih v moskovskih kavarnah, pred znanim in anonimnim občinstvom. Tako je postal voditelj imaginistov, pesniške struje, ki je imela nasprotnike v raznih futurističnih ločinah. Imaginisti so hoteli prekositi Puškina po številu

slik v pesmih in so naposled prehajali v utrudljivo iskanje, kakor deca pri sestavljanju ugank. Jesenjin je s svojim izrednim pesniškim darom in z intenzivnostjo notranjega doživljanja, naposled pa z razpletom svoje osebne življenske drame prebil vse bolezni revolucijske poezije od tendenčnega «proletarskega pesništva» z vrednostjo političnih lepakov do artističnega formalizma; ostal je do zadnjega diha poet.

Višek enostavnosti, čiste, kmečko jasne lepote in čuvstvene ubranosti je dosegel v letu 1924. s svojimi pesniškimi pismi sorodnikom. To je predvsem dvoje pisem materi z materinim pismom, potem pismo dedu in sestri. Zatrдно upam, da bo spretna roka čim prej prenašala te pesmi, kakor nam bo sploh pripravila cvetober Jesenjinove poezije. V preprostem pripovednem tonu, ki je ubran tanko na melodiko ljudske govorice, vprašuje v pesmi Jesenjinova mati po sinku. Če moreš, golobček, pridi k nam za praznike — ga vabi mati. Boji se, da se ni spečal z ničemurno slavo. Boljše bi bilo, če bi že izza mladih let hodil z lesenim plugom po polju; zdaj bi imela sinaho in bi pestovala vnuka. Očitajoče mu pravi, da je spodil otroke po svetu in izročil ženo drugemu; brez rodbine, brez svojih se je vrgel v prepad krčem... Niso se izpolnile nadeje; oče je mislil, da bo kot poet služil denar, ali če bi ga tudi bil zaslužil, ga ne bi bil poslal domov. Tu žive kakor v temi; nimajo niti konjev več. Ako bi bil on doma, bi bil lahko predsednik krajevnega sovjeta in bi se lažje živelo, nihče jih ne bi zatiral «in ti ne bi poznal utrujenosti in tvoja žena bi predla».

V istem naivnem, a nežnem tonu ji poet odgovarja. — Zdaj je pri vas zima. Kako bi ti zaspala v metežu, ko v dimniku tako žalostno in zategnjeno stoka. Hočeš se vleči, a ne vidiš postelje, marveč ozek grob, ki te vanj polagajo... Nato govori o pomladi, ki jo ljubi zaradi njenih vod, ki prestopajo bregove. Te vode so revolucija. In zbog revolucije trpi, samo njo si želi, da pod solncem — Ljeninom skopne vse tegobe. In pesem se razvije v simbolično podobo revolucije.

Še lepše je drugo pismo materi, ki zavrača slabe glasove o pesniku in obeta, da se bo vrnil domov, «ko bo naš beli vrt spomladi odprl svoje veje», ali naj ga nikar ne hodi čakati na cesti v svoji starinski, stari obleki. Takisto nežno se pomenkuje pesnik z dedom o konjih, o slabih časih, o tem, kako je moral on, Sergej, ostaviti domovino. Zdaj je na domačih poljanah metež in ni sani, ki bi mogle spraviti deda k njemu, tja, kjer je zdaj pomlad, kjer je gorko in koder cveto rože. Vprašuje ga, ali bi bil prišel k njemu, če bi ga pobrala smrt, da bi bil izmolil nad njim zadnjo alelujo.

In privid mu pokaže dedovo smrt. V pesmi sestri vprašuje o višnjah na vrtu, o domači živini, o devojkah brezah. V neki pesmi opisuje svoj povratek domov, v novo, sovjetsko vas, ki jo opeva tudi v pesmi «Sovjetska Rusija», medtem ko v pesmi o minevajoči Rusiji dolži sovjetsko oblast

da svoje svetle mladosti
nisem videl iz dima bojev.

Jesenjinova poezija, ki je nastala v viharju vojne in revolucije, v letih tragičnih preizkušenj ruskega naroda in z njegovo usodo zvezanih plemen, je eden najlepših sadov, ki jih je mogla obroditi prst, «kjer so imele jablane krvav cvet». V nji je prišla do izraza primitivna, a zdrava kmečka Rusija, dežela spočitih sil in nedoglednih kulturnih možnosti. Jesenjin je v dneh, ko sta se v metežu revolucije merila proletarski in kmečki socialni princip, govoril s pesniškim jezikom novo prebujene, kmečko zavedne in nacionalno ruske vasi. Njegova osebna tragika je bila, da ni umel pomiriti v sebi nasprotujočih si revolucijskih elementov; bil je preveč pesnik in premalo intelektualec in socialistični dialektik. V Jesenjinu je zmagala tradicionalna smer ruske poezije, ki se uveljavlja že od romantizma dalje. Zaradi nje se noben resnično velik poet ni preveč oddaljil Puškinovemu verzu. Če pravim, da je Jesenjinova poezija v svojem jedru puškinovska, tedaj imam pred očmi predvsem Jesenjinovo vzorno verzifikacijo, znak ubranega, mirno snujočega pesniškega duha (ne glede na to, da ni bil vedno zvest samemu sebi), njegov vizuelni pogled na življenje, ki se očituje v obilju slik in v lepih, slikovitih metaforah, njegovo jezikovno kulturo, ki se prenavlja z ljudsko govorico in z narodnim pesništvom. Po Turgenjevu poveličevana sila in mogočnost ruskega jezika je zmagala tudi tu.

Jesenjin je imel v vrstah ruskih proletarskih pesnikov že iz početka mnogo nasprotnikov. Skrajneži so celo zahtevali, da naj se njegove pesmi zabranijo; videli so v njih duha, ki je bil nasproten revoluciji. Ali Jesenjinov pesniški duh ni bil ne revolucionaren in ne reakcionaren; revolucionaren je bil Jesenjin osebno pod vplivom okolja in iz nekega romantičnega zanosa, toda njegov polom jasno pričuje, da je bilo to revolucionarstvo daleč od realnosti, od novega reda, ki je nastajal v metežu in kaosu. Jesenjinove zbrane spise je izdala v kritični redakciji I. V. Evdokimova državna založba v Moskvi (leta 1927.). Literatura o njem je naravnost ogromna, umevanje zanj pa postaja čedalje večje in iskrenejše.

SOVJETSKA RUSIJA

SERGEJ JESENJIN — MILE KLOPČIČ

1924

Ta metež je minil. Ostalo nas je malo.
Premnogi nam je bil iz družbe vzet.
Spet sem se vrnil v selo polrazpalo,
kjer nisem bil že dolgih osem let.

Le kôga poiskal bi? Kdo bi z mano
delil tegotno radost, da sem živ ostal?
Poglej ta mlin — leseno vrano
z edinim krilom —: stoji in je zaspal.

Nikogar ni, ki bi me še poznal,
a kdor me je poznal, je davno že pozabil.
Tam, kjer očetov dom nekoč je stal,
leži pepel in prah se je nagrabil.

Življenje pa kipi. Ljudje hité
krog mene: starci, žene in mladina.
Nikogar ni, ki bi mu dal roko,
ki bi sprejel me kakor oče sina.

A v glavi moji cel roj misli se preganja:
Kaj rodina počne? Je vse le sanja?
Tu vsem sem kakor romar ves teman,
ki mu je mati bogve ktera daljna stran.

A to sem jaz, jaz, državlján vasi,
ki bo nekoč z edino to častjo odeta,
da tu je neka bedna ženska svoje dni
rodila ruskega ničvrednega poeta.

Vendar glas misli srcu govori:
«Daj, spametuj se, kaj te je prevzelo?
Saj to le novi svit gori,
in novo pokolenje je po kočah zaživelo.

Tebi pričelo sile je jemati,
a novi mladci nov napev pojó,
ki — ne zameri — mimo starih boljši bo,
ni selo več, a zemlja vsa jim mati!»

O, domovina! Smešen sem docela.
Upala lica spreletava rudečica,

in tuja mi je zdaj domača govorica,
in rodna vas me kakor tujca je sprejela.

In vidim: praznični seljaki
so v občini se zbrali kakor na proščenje.
Z okornimi, kosmatimi besedami si
svoje urejajo življenje.

Večer je. Zadnji solnčni žarki
so siva polja lahko pozlatili.
Topoli, kot teleta pred ogrado,
so lose noge v jarke potaknili.

Šepav krasnóarmejec zaspanega obraza
pripoveduje, svoje čelo v gube sili,
pripoveduje važno o Budjonem,
o tem, kako so boljševiki Perekop vbrani.

«Uh, to smo ga... tako-le, viš... poglej...
buržuja tótega... na Krimu... da ga vrag...»
In javor viha ušesa dolgih vej
in ženske se smejó v molčeči mrak.

Z goré prihaja kmečki komsomol,
glasove vleče iz harmonike svoje,
in pesmi Bednega Demjana poje,
z veselim krikom napolnjuje dol.

To torej je dežela! A jaz sem v svojih verzih kričal,
da z narodom sem eno! Smejim se tem besedam.
Saj moja poezija jim odveč je posihmal,
in tudi jaz — oprôsti — bogme jim presedam.

Naj bo! Zdravstvuj mi, rodna plan!
Glej, kolikor sem ti ustregel — sem vesel!
A tu odslej ne bom več pel,
jaz pel sem takrat, ko je bil moj dom bolan.

Sprejemam vse, sprejemam vse, kot je.
Pripravljen sem, da grem v izhojene steze,
vso dušo maju in oktobru prepustim,
a lire svoje vam ne izročim.

Jaz je ne dam vam v tuje róke,
ne materi, prijatelju, ne ženi.
Le meni je dajala svoje zvoke,
in nežne pesmi pela je le meni.

Zdravstvuj, mladina! Zdrava mi ostani!
V vas drugo je življenje, drug napev.
A jaz sám pojdem v kraj neznani,
z uporno dušo bom na veke onemel.

Toda takrat,
ko bo planet
sovraštva vseh plemen otet,
ko več ne bo laži in ne gorjá,
takrat z vsem bistvom pesnika
vam bom opeval
šesti del svetá
z naslovom kratkim: «Rus!»

Opombe: Krasnoármeejec = vojak rdeče armade; Budjoni = boljševiški
kozaški general, ki je bil sprva preprost kozak; Perekop = mesto na ožini,
ki veže polotok Krim z Rusijo. Tam so bili boji med belo gardo, ki je bila na
Krimu, in boljševiki; Komsomol = član zveze komunistične mladine; Demjan
Bedni = znani boljševiški pesnik; Rus = Rusija.

S E R E N I S S I M A

Z G O D O V I N S K I R O M A N — J O Ž E P A H O R

VIII.

(Nadaljevanje.)

Stopnic, ki so držale na teraso, se je začulo glasno govorjenje. Razločiti je bilo, kako je sluga ponižno prigovarjal, da mora vsak prihod naznaniti gospíci. — «Kar meni prepustite odgovornost!» se je izgovarjal došlec, ne da bi se dalje menil za moža, ter je prožno pohitel na teraso. — Že ko je Mocenigova začula govorjenje, se je vzravнала ter si popravila lase.

«Vi, gospod Loredan?» je nagovorila prihajajočega prijazno ter mu ponudila roko. «Gotovo kaka novost, pa še nujna, ne?»

Vendar ni čakala odgovora, temveč seznanila došlega z Goljo, ki je takoj spoznal Nevinega spremljevalca iz Mercerije, kjer sta se bila sprehajala v nedeljo z Lorenzom.

Just hoče oditi, a patricijka ga ustavi, češ, da Loredan lahko odkrito govori vzlic njegovi navzočnosti.

«Kar naravnost povejte,» pravi nato Loredanu, «radi prevoznih ladij ste prišli, kajne?»

«Zaradi teh in pa radi zemljišč pri Padovi,» razlaga Loredan, v čigar glasu se skriva nevolja. «Vsaj prvo bi bilo že davno lahko rešeno! Že davno bi mogli romarji odpluti!»

«Kolikor mi je znano, ni zadeva z ladjami tako enostavna!» pravi Mocenigova hči. «Vaš načrt ni bil izvedljiv: predrzen je bil!»

«Nikakor ne!» ugovarja naglo Loredan. «Moj načrt je bil, da se romarji čim prej prepeljejo, čim prej, pravim, ko še ni tako velika vojna nevarnost.»

«Stvar je nekoliko drugačna. Vaš načrt je bil, da se dajo ladje v roke tujcem. Tega pa ljudovlada ne pusti in to tudi zakon zabranjuje!»

«Larifari!» zavrača Loredan. «Ena beseda vašega očeta in ladje bi bile že davno odplule! Savii degli ordini, svetovalci, ki imajo opravka s pomorskimi stvarmi, bi se kar kosali, da bi ustregli Mocenigu! To sami dobro veste!»

Golja je poslušal in se je čudil, da patricijka vse to tako dobro pozna, kakor da so njeni, ne pa očetovi posli.

«Da bi šel podkupovat svetovalce?» osupne Mocenigova hči. «Radi teh ladij?»

«Ne bi se zgodilo prvič,» pravi Loredan, dasi z neko sladkobo, da se vidi, kako hoče strupeni očitek mehko poviti. Smehlja se, kakor bi povedal najnedolžnejšo stvar.

«Sicer pa je trgovčevo načelo vedno isto,» nadaljuje nedolžno: «dobiček! Na zakon se ne ozira in če mu je škodljiv, najde svojega.»

«Mocenigo ne krši zakonov!» se vmeša Golja, ki mu je zoprno sladkobno, prikrito natolcevanje Loredanovo.

«Le ne vmešujte se v najin razgovor!» ga naglo zavrne Loredan, z glasom, ki je ves drugačen od prejšnjega, oduren in sovražen. «Govorili boste, kadar boste kaj več vedeli o takih rečeh!»

«Malo vem, a morda še preveč!» ugovarja Golja pikro, vendar mu Loredan ničesar ne odvrne, temveč kar prezre.

«Ladje bi se oddale domačinom, beneškim državljanom,» razlaga patricijki. «Nanje bi se glasile pogodbe. Kaj zato, če bi tujci vodili vso stvar? Tako se je izgubil dragocen čas, ko bi bile ladje že lahko nazaj! Če pa se oddajo prepozno, če med tem napoči vojna, kdo nam jamči potem, da jih ljudovlada dobi nazaj?»

«Kdo pa jamči sedaj?» vpraša patricijka posmehljivo.

«Židje!» odgovarja Loredan naglo. «Židje so bili pripravljeni jamčiti, za primerno plačilo seveda!»

«In pod nekimi pogoji!» zavrača Neva. «To seveda kar zamolčite!»

«Na papirju,» pravi Loredan. «Sicer pa bi ti pogoji preprečili izgubo ladij! Glavno je, da se zasluži! In tu bi pridobili tisoče in tisoče dukatov, ne da bi bilo treba z mezincem ganiti. Tudi vaš oče se jih ne bi branil!»

«Ali ni stvar nekoliko drugačna?» se spet vmeša Golja.

«Molčite!» ga zavrne patricijka. «A vi pustite mojega očeta v miru!» svari Loredana ozlovoljeno. «Zdaj ni čas za tveganje!» «O, tudi vaš oče tvega, tudi on igra na srečo, kadar je priložnost, dobro veste to! Ne! Govorite odkriteje, saj me poznate! Saj veste, da mi ni mogoče ničesar skriti! Recite raje naravnost: vzrok je ta in ta!»

«Sumničite me,» se razburi patricijka.

«Saj se ni treba razburjati!» jo miri Loredan in glas mu je spet sladkoben in nedolžen, da se Golji studi. «Saj se lahko mirno in prijateljsko razgovoriva! Vaš oče bi bil že vse storil, če bi se bil zanesel name.»

Loredan premolkne in preži na patricijko, kakor bi se bal, da mu ne uide nobena črta njenega obraza. Toda Mocenigova ne trene z očesom.

«Kako mislite to?» pravi mirnodušno, da se Golja čudi, kako ume igrati. Prepričan je, da ve vse, kako je, a da vzlic temu taji. «Ne zaupa mi več,» pojasnjuje Loredan, «že davno sem opazil to. Tako daleč je prišlo, da se skriva pred menoj. Tudi danes se je skrila...»

«Ni res! V Padovo je šel!»

«Da, radi zemljišč!» zavrne naglo Loredan. «Tudi tu se kaže njegovo nezaupanje! Skupno sva pričela stvari, potem pa se je nenadno otresel mojega sodelovanja! Prav zato sem vas poiskal. Prosim vas, da posredujete! Vedel bi rad vzrok temu nezaupanju, to je eno! Drugo je, da morajo take razmere nehati. Nehati, pravim, na ta ali oni način, zakaj tako ne gre dalje! Radi najinega prijateljstva» — Loredan poudarja — «vas prosim, da vplivate na očeta!»

«Da bi spet skupaj delala?»

«Da se razčisti to nezdravo razmerje med nama! Naj Mocenigo premisli in uvidi, da je nastopil slabo pot. Ako pa noče več delati z mano, naj ima vsaj toliko poguma, da mi to pove v obraz!»

Loredan vstane. A dasi se smehlja, čuti Golja vse njegovo skrito razburjenje in gleda Nevo, kaj bo odgovorila. Patricijka ne reče ničesar, samo roko poda obiskovalcu, od daleč in s povešenimi prsti, da ni spoznati, je li to prijaznost ali je ošabnost in prezir. Besede, ki bi pojasnila uganko, ni iz njenih ust.

«Prosim vas,» pravi Loredan s prisiljeno ponižnostjo, «radi najinega prijateljstva!»

Prikloni se in pogleda Goljo, kakor bi si ga hotel dobro zapomniti. Bil je to poseben pogled — Golja je opazil šele zdaj — pogled človeka, ki se drugim ne ozre v oči.

«Še nekaj!» se spomni Loredan, ko je že hotel oditi. «Kako je z onim izletom v Treviso? Ni še nič gotovega?»

«Slikar Miroseo ga pripravlja. Dan za dnem čakam obvestila, a vam ne morem še ničesar povedati.»

Loredan se poslovi in odide, patricijka pa se spet vleže na divan, smehlja se, in koketno opazuje Goljo.

«Kdo je ta mož, vaš prijatelj?» vpraša Just, ki mu je Loredan čudno zopern.

«Radovedni ste!» se šali Neva. «Pa pravijo, da to ni moška lastnost!»

«Če bi ne bil vaš prijatelj, bi me ne zanimalo,» se brani Golja; «tako pa!»

«Oho! Kaj pa pomeni to? Pa ne, da bi bila kar . . . ljubosumnost?» Neva zapreti Golji s prstom, potem pa nadaljuje:

«Očetov znanec je, nekak družabnik. Odkod je prišel, še zdaj nihče prav ne ve. Baje je nekje od Piave. Tam je bil menda z najemniškimi vojskami. Pa tudi na Cipru in v Carigradu je živel. Govorili so, da je bil tam obogatel. Ko je prišel v Benetke, si je znal pridobiti zvez in tudi zaupanja.»

«Kdaj se je seznanil z vami?» vprašuje Golja.

«Kmalu bo dve leti, odkar se pozna z očetom. Ponudil se je, da mu preskrbi ladij za prevoz, ko ni bilo mogoče dobiti dovolj brodov radi naraščanja korzarske nevarnosti. Oče je pristal in stvar se je posrečila, prevoz blaga se je izvršil gladko, in to pod osebnim vodstvom Loredanovim. Oče pa se je bil tedaj uveril, da je našel moža, kakršnega potrebuje.»

«Iz vojaka je postal podjetnik in trgovec?» se čudi Golja. «Nenavadna pot!»

«Da, nevsakdanja preteklost! A šele zdaj prihaja na dan. Oče se je prenaglil, ko ga je bil sprejel v hišo. Storil je to, ker se je Loredan s srečo in uspehom loteval nevarnih podjetij. Bil je včasih potreben, zato mu je prezrl napake in slabosti. Toda, če je prišel v hišo kot posredovalec, je naposled začel nastopati kot nekak soudeleženec pri očetovih poslih, pogosto tudi brezobzirno, da, celo predrzno.»

«Torej je res, da mu več ne zaupate?» pravi Golja, ki se mu ne zdi v skladu, kar je patricijka govorila Loredanu v obraz.

«Kakšno vprašanje! Ali ne vidite razlike med tem človekom in Mocenigovo hišo?»

«Vidim jo,» pravi Golja kratko in razume, da patricijki ni ljubo njegovo prikrito očitiranje. Čuti tudi dekletov ponos, a zato tem manj razume, da sta z Loredanom govorila o izletu. Ali bi to

omenil? se vpraša sam, a se tudi že spomni, da patricijka ni hotela ničesar odgovoriti ter se je izgovorila na slikarja.

«Kako pa je prav za prav z najetjem ladij?» vpraša po kratkem premolku, kar je hotel že prej omeniti, a mu Neva ni pustila; «ali ni stvar še vse drugačna, kakor jo je opisoval Loredan?»

«Odkod veste to? Že prej ste nekaj omenili in iznenadilo me je. Kaj ste prav za prav čuli?»

«O velikih spletkah radi dobičkov. Baje prav umazane reči!»

«Kaj natančnejšega?» hoče vse hkrati vedeti patricijka. «O kom se je govorilo? O mojem očetu?»

«Nič natančnejšega ne vem.»

«Pa kdo vam je povedal?» vprašuje patricijka. «Morda Vendramin?»

«Ne. Le mimogrede sem čul,» se skriva Golja, «med mornarji!»

«Torej ne veste kaj več?»

«Ničesar več!» pravi Golja, patricijka pa umolkne in se zamisli.

«Ali govorite resnico?» vpraša spet. «Ali ni bil Vendramin, ki vam je pripovedoval? Zabičal vam je, da ne izdaste, ali ne?»

«Že dolgo ga nisem videl,» se izgovarja Golja, čudeč se Nevini nezaupljivosti.

«Ali so to tako važne reči?» vpraša naposled patricijko.

«Pustimo!» pravi ta. «Umazano je, kar se godi. Vidi se, da smo v Benetkah!» —

Polagoma se solnce niža, sence balustrad in palmet se raztezajo vedno dalje po terasi in prvi hlad dahne iz nižin. Neva se tesneje ovije v lahko oblačilo.

«Vendar je le čutiti, da prihaja jesen,» pravi Golji. «Hlad se oglašá proti večeru.»

«Malo ste oblečeni, prehladili se boste!» opominja Just.

«Preveč skrbite!» pravi Neva ter se smehlja. «Južno kri imam, dubrovniško, in ta je topla. Ali se hočete prepričati?»

Od daleč mu ponuja levico, dviga jo, da se umika ohlapni rokav in da se pokaže vsa lepota fino oblikovane nadlahtnice.

Golja se zavzame, nato pa se skloni, prime roko in poljubi bele prste, ki jih patricijka ne odtegne.

«Ali me imate kaj radi?» šepeta Neva, kakor bi se hotela šaliti z mladcem.

Ta pa pade na kolena, objame dekle ter jo poljubi na ustna. V tem trenutku je zagorel v njem vroč plamen.

Toda patricijka se je naglo izvila iz objema in Golja je začutil iz njenih odločnih kretenj, da je zagrešil nekaj, česar ne bi bil smel. Vstal je in ni vedel, kaj naj stori. Tudi dekle se je dvignilo ter ga gledalo strogo in očitajoče.

«Kako si upate?» je dejala. «Ali ne veste, da je nevarna vaša drznost?»

«Oprostite mi!» je prosil Golja, ne da bi vedel, kaj naj reče, da bi se opravičil.

«Ogenj, ki ni gorel?» je z dvignjeno glavo očitala ponosna patricijka ter merila zmedenega mladca. «Saj še ne vem, kdo ste! Saj še ne vem, kakšno življenje je za vami! Varujte se, če vam je glava draga!»

«Oprostite mi!» ponavlja Golja in žal mu je, da se je spozabil. «Ali mi morete oprostiti?»

Patricijka vzame tančico ter si jo vrže čez rame, a ne reče ničesar. Preko beneških streh se ozre, dolgo blodi njen pogled, kakor bi nečesa iskal, Golji pa se zdi, da lije mrzla strogost od te molčeče, visoke postave. Tiho stoji poleg patricijke. Čuti, da se nekaj godi, česar ne more ta trenutek presoditi in doumeti.

Ko se Neva spet ozre na Goljo, je njen pogled oster in njena beseda odločna:

«Preizkušala vas bom, ko niti slutili ne boste. Takrat zvem, kdo ste!»

Roko mu poda, a se je Golja komaj upa dotakniti z ustnami.

IX.

Po beli cesti proti Trevisu so se dvigali oblaki prahu. Šest konj je letelo po ravnini, šest spočitih, lepih živali — šest ptic. Oktobrsko solnce je sijalo, kakor da je prva pomlad, in družba se je kopala v njegovi radosti, šalila se je, se smejala in vzklikala.

«V Trevisu se ustavimo,» je odločala Neva, zakaj bil je to izlet, ki so ga že več časa pripravljali. «Ako hočemo do Monte-belune, se moramo izdatno odpočiti!»

«Saj ne gremo tako daleč,» ugovarja visok jezdec izrazitega, temnega obraza, z močno, pristriženo brado, živih oči in z lasmi, ki so se kodrili in silili nekam od glave.

«Kdo toži, da je predaleč?» se posmehuje Nevina prijateljica Anita, vitka kot jelka.

«Arhitekt Sguri,» odgovarja Mocenigova. «On, ki sicer nima nikjer miru, pa če bi ga pripeli na verigo! Včeraj še v Rimu, danes v Benetkah, jutri preko Alp — pa mu je predaleč kraj, ki bi ga z roko dosegel!»

«Preblizu je!» zavrača arhitekt. «In predolgočasen tudi. Tako gnezdo!»

«Nam je do ježe! Da se spet enkrat do kraja izdivjamo!» meni Anita in skuša prehiteti arhitekta.

«Nam pa do zabave,» pravi ta in izpodbode konja, da odskoči kakor divji. «Kdo bo jezdil po tej prašni cesti, ko je na obeh straneh nebeških trat in polja!»

«Pritožite se pri slikarju, ne pri meni! Miroseo je določil, kako in kaj.»

Arhitekt je zaplesal s konjem in počakal slikarja, zastavnega moža kakih pet in trideset let, ki je jahal zadaj z dvema gospicama.

«Ali res nameravaš danes zavzeti Monte-beluno?» ga nagovori posmehljivo, božajoč konja, ki se nekaj plaši.

«Tak je načrt,» pravi Miroseo, rojak Mocenigove žene, ki mu je zibelka tekla v Dubrovniku. «Sam si se strinjal. Ali si se morda premislil?»

«Nič ni romantično, požirati te oblake prahu,» se spotika Sguri in zadržuje prijatelja. «Čuj!» pravi. «Obiščimo Ghisija! Uro daleč od Trevisa ima svojo lepo Eremitažo!»

«Ghisija?» premišlja slikar. «Starega humanista? Saj ga ne dobiš na svetlo izmed njegovih omar, polic in knjig!»

«Še vedno je razposajen, četudi že davno več ne grize! Videl boš, kako poželjivo se mu bodo svetile oči, ko zagleda — naša dekleta!»

«Preveč nas je, da bi mu tako iznenada padli v Eremitažo,» meni slikar.

«Premalo! Nikdar mu ni bilo dovolj družbe, pravijo, in še zdaj je vesel, če mu jo kdo zanese v njegovo samoto.»

Slikar ni odvrnil ničesar, temveč pognal spet konja za gospicama in pustil arhitekta samega zadaj.

Mesto se je razgrnilo pred njimi in izmed prvih hiš se jim je pognal naproti jezdec, ki ga je bilo po visoki postavi že iz dalje lahko razločiti. Golja je bil, poslan nekoliko naprej, da bi uredil vse potrebno za oddih. Imel je popolnoma novo jahalno obleko in samozavestno je brzdal konja. Videlo se je, da se naglo uživlja v novo ozračje, in nihče ne bi slutil, da je bil ta brhki častnik še nedavno navaden vojak.

Pridružil se je Nevi, da sta jezdila vštric, ter ji je pripovedoval, katera mesta ob Padu in gor ob Adiži je imel priliko videti že kot bojevnik.

Kmalu so prišli v Treviso.

Odpočili so se in okrepčali. Koj nato pa je arhitekt spet pričel priganjati, naj bi krenili kar h Ghisiju in nikamor drugam. Toda naletel je na gluha ušesa; Neva se ni hotela ukloniti.

«Kaj nam mari Ghisi in njegova Eremitaža!» je ugovarjala. «Danes je naš dan, danes ne delamo obiskov!»

Pa tudi Sguri ni odjenjal. Ko ni mogel vseh, je pridobil slikarja vsaj toliko, da pohitita do starega eremita sama. To bi bilo mogoče v času, ko drugi počivajo, se je opravičeval. Če bi pa družba prej odšla, jih bosta v diru dohitela.

Tako sta odšla vzlic ugovorom in očitkom.

Treviški zvonovi so že davno odpeli poldne, a obeh jezdecev ni hotelo biti od nikoder. Družba se je dvignila, zasedla konje in oddirjala v popoldanskem solncu po cesti proti severu.

Golja je bil zdaj sam s štirimi gospicami. Kakor razposajeni otroci so se včasi spustili v dir po beli, gladki cesti, nagajali si, potem pa spet postajali in gledali, če že prihajata Sguri in Miroseo.

«Kdo je Ghisi?» je popraševal Golja, ki še ni bil čul tega imena. «Vse Benetke ga poznajo, le vi ne!» se je hudomušno smejala Anita. «Pa ne zaradi njegove latinščine in grščine!»

«Radi česa pa?» hoče vedeti Golja, da se mu vsa dekleta začno smejati.

«Uganite!» ga dražijo.

«Radi Eremitaže gotovo!» meni Golja. «Lep čudak mora biti!»

«Saj je bival v Benetkah v svoji palači,» ga zavrača Neva. «Šele zdaj na starost se je preselil na deželo. S solncem in gozdnim zrakom bi si rad podaljšal življenje.»

«Dovolj je živel, lahko bi sklenil račune!» pravi ena izmed gospic. «Kaj šel!» se oglasi Anita. «Še danes, z vsemi svojimi leti se spretneje kot vsak mlad fant suče okrog žensk!»

«Saj se lahko,» zavrača Golja, «ko se tudi starih ne branite!»

«Ghisiya bi še mladega ne marala!» pravi Neva. «Taka nesnaga!»

«O, Eremitaža bi znala povedati kaj iz nekdanjih dni!» de Anita.

«Ali vas nič ne zanima, Golja?» draži častnika.

«Saj mi itak ničesar ne poveste!»

«Včasi, ko je bil Ghisi še čvrst, je imel tod lov,» pripoveduje Anita ter se hihita. «Prav posebno divjačino so lovili in vsi mladi beneški patriciji so pomagali. Marsikak zlat dukat se je tedaj potočil. Ali res niste nikdar nič čuli o teh slovitih lovih?»

«Nič mi ni znano,» odgovarja Golja resno.

«Baje je hotel humanist Ghisi posnemati stare Grke in njih ljubezenske praznike,» se zabava Anita z nevednim mladcem.

Toda Golji se posveti. Pogleda Anito in jo zavrne:

«Mislim, da mu ni bilo treba hoditi zato semkaj. Lahko bi bil ostal kar v Benetkah!»

«Kaj pa mislite?» nagaja Anita.

«V Benetkah je mnogo veselih lepotic!»

«Umetno lepih,» zavrača dekleta. «Tu pa je pristna, sveža lepota — kakor rosa! In humanist je bil dovolj učen, da je to vedel, in njegovi učenci tudi.»

Anita se smeje in dekleta ž njo. Goljo gledajo, in videti je, kakor bi se bolj njemu smejale kot Ghisiju.

«Simpatičen mož,» pravi Just, «zelo simpatičen mladim dekletom! Če je prav nekoliko star in grd, nič ne de! Da le nosi hlače!» «Zopern je!» se vmeša Neva in se strese, kakor da se ji gnusi. «Kakor se vzame,» ugovarja Golja; «okusi so različni!»

«Saj je bil včasih mlad. In ko je bil mlad, je bil lep,» zavrača Anita, ki se ne da ugnati. «Če ne bi mlade kmetice tega vedele, ne bi bile silile v Eremitažo!»

«Dukati dišijo vsem, še danes,» odbija Golja, ki mu postaja razgovor neprijeten. Konja ustavlja in se ozira, kje bi neki bila Sguri in Miroseo. Dekleta pa jezdijo same dalje.

Ko se Just spet požene za njimi, so že daleč spredaj. Cesta se zapira, od obeh strani se dvigajo smreke in se raztezajo v globok gozd. A še preden dohiti Golja jahalke, se zgodi nekaj nepričakovanega. Izmed drevja plane bliskoma več mož nad dekleta, da prestrašene zavriskajo. Zakrinkanji so in opravljeni kot razbojniki. Že drže konje za uzde, že prepričujejo z odločnimi besedami dekleta, da je vsak odpor zaman. Golja strmi, a dasi je sam, spodbode konja in zdirja na pomoč. Toda kakor da so napadalci mislili tudi na to, mu koraka po cesti naproti razbojnik, dviga roko in glasno svari pred nepremišljenostjo.

Golja ne ve, kaj naj pomeni vse to. Dekleta že nič več ne vpijejo, smejejo se in puste, da jih napadalci prenašajo na svoje konje. Čim bolj pa se smejejo, tem bolj groze razbojniki.

«Golja, rešite nas!» kliče Neva.

«Ne morem!» odgovarja Just, ki ga zadržuje zakrinkan neznanec z lepo pristriženo brado — arhitekt Sguri.

«Ni je moči, da bi vas rešila,» zatrjuje odločno arhitekt; «izgubljene ste v naših pesteh!»

Vsa družba zavije v gozd: dekleta in njih spremljevalci, od katerih sta slikar in arhitekt prelevljena v tolovaja, ter še troje moških, od katerih je eden sam Ghisi, stari samotar. Majhen je in okrogel, ves obrit, le lase nosi dolge, da se mu vsipljejo po tilniku. Široko sedi na konju in kaže pot, dokler se skozi drevje ne pokaže graščina, njegova Eremitaža.

«Ni mi dano, da bi ugrabljenega Sabinke peljal na svoj dom,» pravi z narejeno žalostjo; «na Romulov ukaz jim pripravimo mehko domovanje tu na mahu.»

Komaj poskačejo s konj, že prinaša služinčad mrzlih jedil, sladčic in vina, pa tudi raznobarnih preprog, na katere poseda družba. «Kdo pa je Romul?» hoče vedeti Anita, ko se dekleta muzajo in spogledujejo.

«Nisem jaz,» pravi Ghisi, «res ne! Prestar sem že. Tale tukaj je!» In kaže arhitekta.

«Pa bi rad bil, da bi kradel Sabinke!» se mu smeje Sguri. «Kar naravnost povej!»

«Ne morem reči, da bi se kesal,» odgovarja Ghisi, «nisem ničesar zamudil ob svojem času.»

«Stari časi, dobri časi!» se zabava Anita. «Povejte, ali ste tedaj hudo ropali Sabinke?»

«Ni bilo treba, Sabinke so bile take kakor dandanes: kakor muhe v med so nam padale v pest!»

«Zapišite si za uho!» se smeje Golja Aniti in družbi ž njim.

«Mislim, da ste lahko brez skrbi,» ugovarja Anita Ghisiju; «nobena več vam ne pade v naročje!»

«Ne vem, gospóca,» se muza stavec, «Sabinke je treba poznati: odkar stoji Rim, so vedno enake, in Ghisi ima še vedno graščine in gozde in polja, čeprav nima več zob.»

Družba se je gostila in prilivala, Ghisi pa je skrbel za zabavo, saj so ga dekleta venomer spraševala. Ogletovala so ga kakor posebno čudo ter se skrivaj nasmihale druga drugi. Starcu to ni ušlo, a ni jim zameril.

«Lepe stvari ste morale čuti o meni,» je dejal naposled naravnost. «Z mirno vestjo pa rečem, da ni prav vse do zadnje pičice prišlo ljudem na ušesa, kar sem doživel.»

«Kar ste jih okrožili, ste hoteli reči,» mu pade Anita v besedo. «Torej — kar smo jih okrožili. Kako sem Diano rešil iz Herme-sovih rok, ali bolje: Hermesa iz Dianinih, tega nisem povedal vsakomur.»

«To pa ni vaš greh!» prigovarja Anita. «Kaj svojih povejte!»

«E, bil je tudi moj, pa naj bo pokopan! Star sem že, res, in stara kri se ne ogreje več tudi pri najbolj vročem ognju, ali izpovedovanje naj še čaka! Toda sitno pa je le bilo takrat, prokletó sitno, in sam Boccaccio ni take uganil in razvozlal!»

«Povejte nam kaj lepega,» prosijo dekleta, «kaj resničnega!»

«Povejte nam kaj lepega,» oponaša Sguri, «kaj o pohujšanih angelih, kaj o devicah, ki niso bile device, kaj o...»

Arhitekt ni mogel končati, Anita ga je z obema rokama objela čez usta in mu grozila.

«Aha!» pravi Miroseo. «Tvoja črna brada ji je všeč! Poskuša, kako žgače!»

Anita izpusti arhitekta, da bi se vrgla na Mirosea, pa ga že ena izmed gospic od zadaj objame in mu pokrije usta, da ne more govoriti.

«Ha, ha, tako je prav!» se grohota Sguri. «Ne besede, dejanja veljajo! Zdaj vidimo, katera te ima rada. Ne čaka, da prideš ponjo, kar sama te vzame! Dobro, da je še svetlo, da ni še mrak!» «Res je,» pravi Ghisi, «o prvem mraku doživimo stvari, ki jih še klasiki ne poznajo: Rop Rimljanov! Ognja sem vam nalil v žile! Ali veste, kako vino imamo? Castelli romani, jasna gospoda!» «Dovolite, da dvignem čašo!» se oglasi Miroseo. «Dovolite, da izpregovorim besedo!»

«Si jo žel!» ga ustavi Ghisi.

«Ni prava!» odgovarja slikar. «Zeus je prišel k Veneri v podobi zlatega dežja...»

«Nikakor ne!» se otresa Miroseo. «Če je prišel v podobi zlatih dukatov k lepi boginji, je dobro vedel, zakaj.»

«Bil je fin psiholog,» pripomni Sguri.

«Prišel je,» nadaljuje slikar, «in rodil se je...»

«Ghisi!» se naglo vmeša stari humanist.

«Da, natančno tako,» nadaljuje slikar med bučnim smehom vse družbe. «Sicer si ne bi znali razlagati, odkod Ghisijeva ljubezen za olimpijska čudesa, za bogove, za velika dela, klasike in predvsem za lepoto — gotovo več vredno od lepote bogov in vsega Olimpa — za lepoto... človečice.»

«Pojasni, kaj misliš s to človečico!» zahteva arhitekt.

«Ti sam dobro veš,» pravi Miroseo, «in naš prijatelj Ghisi tudi. Edina škoda, da more danes to lepoto občudovati le bolj platonsko.»

«To je razžaljenje, kruto razžaljenje!» ugovarja Sguri in vstane med splošnim smehom. «Takah napitnic ne dovoljujemo! Da takoj prekličesh!»

«Nisem žalil, prosim!» se brani slikar. «Danes, sem dejal, prosim: danes! Dovolj jasno!»

Anita pa ga naglo napade:

«Čujte, gospod Miroseo! Kaj pa mislite o nas?»

«Mislim si lahko, kar hočem, gospica! Glavno je, da dostojno govorim o vas. In to sem storil, še več, poklon sem napravil radi lepote, upravičen poklon! Naj bo Ghisi sodnik v vsej stvari, naj sodi on!»

«Prav!» se oglasi Ghisi ter se postavi v sredo. Ozre se po vseh in spregovori: «Ali je govornik izustil umazano besedo, nepriumno v družbi, in ki bi je pravi vitez ne smel izustiti?»

«Ni je izustil!» se oglasi družba krepko.

«Ali se je izrazil nerodno in proti pravilom dostojnosti?»

«Nikakor ne!» vpije družba.

«Ali je govoril dvoumno, da si človek lahko to in ono misli?»

«Da, da!» odmeva v zboru. «Kriv je!»

«Ni kriv!» odgovarja starec. «Pravi kavalir rad dvoumno govori in prava dama ga rada posluša. Zato je tak govor na mestu in predpisi o dostojnosti ga posebno priporočajo.»

«Vas je razžalil!» ugovarja Anita.

«Niti tega ne!» zavrne Ghisi. «Danes občudujem lepoto platonsko!»

«Saj ni bilo tako!» se oglašajo dekleta. «Saj je bilo drugače!»

«Danes in na vse večne čase!» se vmeša naglo slikar, in družba plane v smeh. «Dovolite, prosim, da končam! Dvigam to čašo ognjenega soka iz rimskih graščin in napivam staremu, zaslužnemu levu, ki si je — žal, prezgodaj — obrusil kraljevske kremplje in porval junaške zobe. Evviva Ghisi!»

Vsa družba se dvigne in zapoje napitnico. Pojo glasno, da odmeva v gozd, in dekleta dviga ritem vesele pesmi, da se graciozno gibljejo.

«Evviva!» ponovi Miroseo, zažene čašo po travi in objame Anito čez pas. Tudi drugi ga posnemajo in še sam Ghisi se razgreje. Toda dekle, ki jo hoče starec objeti, zakriči in zbeži. Trenutek Ghisi obstane, potem pa se požene za njo.

«Teci, lev!» kriči arhitekt in se tolče po kolenih od smeha. «Primi jo, zebro, da ti ne uide!»

Vsa družba se grohota in prične ploskati. V tem se pa pokaže izmed smrečja Ghisijev služabnik ter naznani družbi, da bi nekdo rad govoril s patricijko Mocenigovo.

«Z menoj?» vpraša Neva iznenadena.

«Z vami!» se pokloni služabnik. «Nestrpno vas pričakuje v graščini!»

Patricijka pobledi, nekoliko pomišlja, potem naglo odide s služabnikom.

«Da le ni kaka nesreča!» se zavzame Golja, toda družba se ne meni za opazko. Vsi zrejo starca, ki se vrača zasopel — dekle se mu ni dalo ujeti.

«Kaj pa je?» vprašuje Ghisi. «Kdo je prišel?»

Družbi je vse drugo mari.

«Prekratke noge imaš, lev!» se smeje starcu arhitekt.

«Volja je dobra, a meso je slabo!» meni Miroseo.

«Vidite, da se vam nobena več ne dá ujeti!» očita Anita zmago-slavno.

Starec pa namigne spet strežaju, naj nalije čaše. Visoko dvigne svojo in pravi:

«Pijemo na zdravje ženske kreposti! Dobro, da sem živel v času, ko je še ni bilo toliko!»

«Za vruga ne prizna, da je star!» očita arhitekt. «Saj bomo vsi nekega dne! Zato pa raje izpraznimo čaše, dokler je še čas!»

Družba pije in je vedno živahnejša, močno vino stopa v žile in v glavo. Pojo, smejejo se, šale padajo in so vedno drznejše. Golja sam postaja glasen in spremlja Anito, ki že spet napada s svojimi dvoumnimi opazkami. Zdi se, da nalašč zažiga slo in da sama uživa pri tem. Stari Ghisi se sili v njeno bližino vzlic vsem njenim pikrim besedam.

«Pobožati vas bom vendarle smel, golobičica sladka,» se ji vsiljuje in gladi njen razgaljeni laket. Ves njegov obraz se spreminja, naslada se spenja čezenj in ga pači.

«Tegale posnemajte!» vpije Sguri, ki opazi starčevo počenjanje in kaže nanj. Ghisija pa nič ne moti.

Družba je razigrana in ji niti ni mari, ko se naposled vrne Mocenigova. Edini Golja vidi, da je razburjena, dasi se skuša potajiti. K njej gre in pozveduje, kaj je neki tako nenavadnega, da so jo iskali.

«Tu ni mesto, da bi vam pripovedovala!» se patricijka zlovoljno obregne, da je Golja mahoma trezen.

«Oprostite,» pravi, «da se vtikam v stvari, ki mi niso mari!»

«Potrpite, povedala vam bom pozneje!» popravlja Neva, ko vidi, da je užalila mladca. «Razburilo me je, nikdar ne bi bila pričakovala tolike drznosti. Toda, kaj je z družbo?»

Patricijka gleda dekleta, ki se smejejo kakor nora, gleda moške, ki polivajo vino in kričijo.

«Ali naj se tako konča današnji izlet?» vprašuje družbo. «Ali ne mislite danes domov?»

«Prezgodaj je, veliko prezgodaj!» odgovarja Miroseo.

«Jahali bomo v mesečini,» pravi Anita. «Počakajmo, da doživimo ,rop Rimljanov!»

«Kakor hočete,» pravi Mocenigova hči; «če mislite prenočiti v Eremitaži, jaz tega ne nameravam!»

«Saj se še ne mudi!» prigovarjajo dekleta. «Potrpite še nekoliko!» Patricijka ne reče ničesar, le do bližnjih smrek gre, kakor da ji ne prija v taki družbi. Od daleč opazuje veseljake, Golja pa se odpravi k njej in jo izprašuje, kaj neki misli.

«Še malo počakam,» pravi Neva mračno, «potem se vzdignem. Tu nimam ničesar več iskati. Pojdete z menoj?»

«Kamorkoli!» odgovori Golja.

Stala sta pod smrekami in patricijka se je spotikala nad počenjanjem družbe. Obsojala je, da so se tako opili, ter dolžila Ghisija, češ, da je pijanec in da še druge zavaja v pijančevanje.

«Ghisi vam je zopern, vidim,» pravi Golja. «A veseljaku ni mogoče tako zameriti kot drugim!»

«Dobro ga poznam, nisem danes prvič tukaj! Njegovo veseljaštvo je tako, da postane naposled vedno ogabno.»

Golja se spomni, da je hotela patricijka naravnost v Montebeluno. Zdaj se mu dozdeva, da odstira zagrinjalo. Tudi nikake prisrčnosti ni bil opazil med patricijko in Ghisijem, mrzla sta si ostala ves čas, dasi je bila vsa družba vesela.

«Pa zajašimo konje!» pravi Nevi. «Čim več bo družba pila, tem težje jih bo spraviti odtod!»

«Vse kaže, da utegnemo ostati čez noč v Eremitaži. Stari pohotnež bi to tudi rad dosegel, v krvi mu je. Ako jih sedaj ne vzdignemo, ne bodo kmalu več vedeli, kaj počenjajo. Poskusiva!»

Patricijka s vrne k družbi, ki v grohotu pripravlja Bachusov spreved. Ghisi sam hoče biti Bachus in skuša pridobiti Anito za Venero.

«Ne s takim bogom!» zavrača Anita.

«Ali nisem lep?» se vsaja Ghisi.

«Kako naj bo lep bog pijancev? Še nikdar ni bil! In če bi bil, ni več pravi Bachus!»

Patricijka stopi v sredo mednje in pove kratko in odločno, ne da bi se menila za Ghisijevo kričanje:

«Čas je, da odidemo. Pred polnočjo ne bomo v Benetkah, če vso pot dirjamo. Kdor se pridruži, naj se požuri! Moj konj je pripravljen.»

Vsa družba se glasno upira.

«Kakor vam drago!» pravi Neva, gre h konju ter ga zajaše. Glasno vošči dobro zabavo vsem in zasuče konja. Tudi Golja se vzpne na svojega belca, nato pa kreneta po gozdni poti na cesto. Še kličejo za njima, a Mocenigova vzpodbode konja ter se požene v dir, do tonejo klici družbe v temno gozdno drevje.

«Vem,» pravi patricijka, «če se pred mrakom ne odločijo na pot, bodo nocoj orgije v Eremitaži. Potem jih bo pa glava bolela po njih!»

«Ali so te gospíce tako pokvarjene?» vpraša Golja.

«Kaj to pomenja: pokvarjene?» zahteva patricijka pojasnila, z glasom, da mine Justa veselje do izpraševanja in da umolkne. Neva pa pripomni, da bo morda vendar še kdo prijezdil za njima. Prispela sta na cesto in mrak je začel padati. Še je žarelo nebo nekje doli, daleč v padski ravnini, a bil je le ozek rdeč pas prav

tik nad zemljo in se je naglo krčil. Ž njim je izginjal zadnji odsvit iz ozračja in hlad je vel nekje od severa. Kot bela črta je držala cesta v vstajajočo noč.

«Ali vam je hladno?» je vprašal Golja Nevo ter pognal konja, da sta jezdila vstric. «Ogrnite se z mojim suknjičem!»

«Preveč ste postrežljivi!» pravi patricijka in lahko pokašljuje.

«Ni mi hladno!»

Molče jezdita, enakomerno, in peketanje kopit se odbija iz gozda, dokler se naposled ne odpre široka ravan daleč na obe strani. Jesenska polja ginejo v noč, le njih veliki mir sega iz vlažne zemlje v hlad temè.

«Kako sama sva!» izpregovori Just zavzet, ko ga tiho objame vsa skrivnost jesenske noči. «Kako različna je ta pot od jutranje!»

«Ali ni lepše sedaj?» vpraša Neva.

«Tako blizu sem vam, kakor vam nisem bil še nikoli,» odgovori Golja. «Tako mehak postane človek, ko ga objame noč na samotni poti! Vse polno mehkode je srce!»

Neva molči, da se Golja nehote ozre v nje obraz. Ali jo teži ono nenadno sporočilo v Eremitaži?

A patricijka nenadoma izpregovori:

«Ali je res, kar ste dejali? Ali ni vse samo prevara? Ali si človek ne pričara nekaj v srce, o čemer misli, da je vzkliko kot tiha jesenska cvetka iz lastne moči?»

«Človek ni gospodar svojih čuvstev,» odgovarja Golja; «premagajo ga, kadar misli, da je najmočnejši.»

«Rekli ste, da ste mi blizu,» povzame spet patricijka po kratkem premolku, «in komaj bi vzdvomila, da ni res, kar govorite. Vendar, če bi stopil zdaj kdo k vam in bi vam dejal, da ste smešni s svojo čuvstvenostjo, ali se je ne bi naglo otresli?»

«Ne!» pravi Golja trdno. «Zavrnil bi tistega, ki bi me hotel smešiti!»

«Pa če bi vam dejal, da se varate ... v meni? Ali vas ne bi takoj minilo?»

Golja molči, beseda patricijke ga je iznenadila.

«Vidite,» pravi Mocenigova hči, «vidite, kako malo ste ... gospodar svojih čuvstev! Vsakdo vam jih lahko vodi, vsakemu podležejo.»

«Ni res!» ugovarja Just. «Če bi mi vi sami rekli, da se varam, ne bi vam verjel, dokler vas vidim tu, dokler mi vaša bližina govori drugače!»

«Veste, kdo me je iskal pri Ghisiju?» se patricijka naenkrat odpre. «Loredan! Ali se ga spominjate?»

«Slutil sem,» pravi Golja.

«Slutili ste?» se začudi Mocenigova. «Kako to?»

«Ker ga ni bilo na izlet!»

«Vabili ga niso in radi tega se je skušal znesti nad menoj. Očital mi je in kipel od jeze. Tudi po vas je vprašal. Hotel je vedeti, če ste zraven.»

«Po meni?» se zavzame Golja. «Čemu to?»

«Lahko si mislim!» pravi Neva. «Ni prvič, da je pridrvel za menoj. Načrte si je delal, a naposled je sprevidel, da zida gradove v oblake. Zdaj se ruši, pri Mocenigu in — pri meni.»

«Zanašal se je ... na vas?» osupne Golja.

«Da. To je eden izmed tistih, ki mislijo, da dosežejo s svojo voljo vse, tudi reči, ki niso mogoče.»

«In vi se mu niste smejali v obraz, danes? Vi ste se razburili?»

«Kdo se ne bi, če imaš opraviti z nesramnim človekom?»

Golja molči, trenutek, potem pa ga hkrati popade smeh.

«Torej ljubosumen je zdaj?» pravi v grohotu. «Name ljubosumen? O, ta je pa lep!»

«Ni tako smešno!» ga zavrača patricijka. «Ta človek je zmožen priti nad vas, ko se ga najmanj nadejate!»

«O, naj le pride, naj le pride!» se smeje Golja. «Če kaj hoče, se lahko vsak čas zglesi! Prav veselilo bi me, če bi imel priliko, da se pomenim ž njim!»

«Počasi, prijatelj!» ga ustavlja patricijka. «To je silen prevejanec in dobro se ga je čuvati, če ima človek opravka ž njim.»

«Sprejel ga bom dostojno, tako, kakor je treba tako odličnega gosta,» se posmehuje Golja. «Drugič ga ne bo več k meni!»

«Kaj pa, če pride kot vaš prijatelj? Kot človek, ki vam hoče dobro, ki vas želi poučiti? Povedati vam stvari, ki vam še niso znane?» vprašuje patricijka.

«Ali ni to navaden pustolovec in slepar?» se zavzame Golja. «Ali ve kdo kaj gotovega o njegovi preteklosti? Mislim, da je s takim človekom kratek opravek!»

Neva pridrži konja in ukaže spremljevalcu, naj ustavi. Ozre se nazaj in prisluhne.

«Ali čujete peketanje konj?» ga vpraša nato. «Menda so se vendar odločili.»

Golja posluša. Peketanje se bliža, zdaj zdaj se razloči, da gredo živali v skok.

«Dvoje konj je razločiti,» pravi Nevi. «Mudi se jim!»

«To niso naši,» odgovori patricijka. «Dekleta ne morejo drveti tako!»

Peketanje je vedno jasnejše, konja hitita z vso silo, kakor bi zasledovali koga. Le še kratek čas, in iz noči se dvigneta obrisa dveh jezdecev.

«Loredan bo to,» pravi patricijka, «ljubosumje ga podi! Pojdiva kar dalje!»

«Ali ga ne bi raje počakala?» se obotavlja Golja, ki se mu zdi Loredanov dir kakor izzivanje.

Patricijka ne odgovori, marveč okrene konja ter ga požene. Nerad se ji Golja pridruži, a v tem se oglasi za njima rezek krik: Alto la!

Kakor bi ga nekaj pičilo, se Golja spet obrne ter se zadrvi zasledovalcema naproti.

«Kdo prihaja tam?» zakliče razburjen. «Kdo ima pravico ustavljati popotnike na cesti?»

«Kdo ste?» vprašuje prvi jezdec, ki je že čisto blizu.

«To vam ni nič mari!» vpije Golja, ki se mu glas zdi znan.

«Takoj boste povedali!» preti drugi jezdec, da Golja nehote zgrabi za meč.

«Banditi napadajo tako!» vpije ogorčen, pripravljen, da se spopade z obema nasprotnikoma. Kri mu vre v žilah, mišice se pnejo. Z levico ustavi konja, pribije ga na cesto, da strepeta, z desno izdere meč.

«Naj se mi varuje, kdor hoče preblizu!» zagrozi prvemu jezdecu, da ta mahoma pridrži konja. Trenutek je molk, pa samo trenutek.

«Spoznal sem ga,» vzklikne nenadno nasprotnik, in Golja spozna Loredana. «Kar poženiva dalje!»

«Ali je pravi?» vprašuje drugi jezdec. «Ali ste tega iskali?»

«Poznava se,» odgovarja Loredan, «mislim, da se poznava! Za vruga imajo ljudje slabe živce,» mrmra, kakor da se opravičuje; «ne znajo ti govoriti drugače nego z mečem!»

Naglo okrene konja, da bi jezdil dalje, a Golja mu zastavi pot. «Vi ste Loredan, kaj?» ga vpraša iznenaden radi besed, o katerih ne ve, ali so nesramne, ali naj jih smatra za opravičbo.

«In ona tam doli,» odgovarja Loredan tišje, kakor bi namigoval na skrivnost, «ona je lepa Neva, kaj? Hči enega najbogatejših beneških patricijev, hči edinka, kaj?»

Komaj izgovori, že se požene v dir po cesti in za njim se vrže njegov spremljevalec. Nikogar ni več videti v noči, le iz teme se čuje peketanje konj, ki drvita.

Golja ne ve, kaj bi storil. A ko še misli, kar se je pravkar godilo, se naenkrat začuje Loredanovo vpitje. Dohitel je bil patricijko ter jo pričel srdito napadati.

Golja ni razložil poedinih besed, zakaj Mocenigova je razburjeno odgovarjala in zavračala nasilnika. V Justu je spet vzplamtelo. Divje je spodbodel konja ter se pognal za Loredanom, trdno odločen, da se postavi po robu njegovi nesramnosti, pa če je treba tudi z mečem v roki.

Toda Loredan in njegov drug sta menda pazila na to, da ne bi imela opravka z Goljo. Odjezdila sta, kakor hitro sta čula, da se bliža.

«Žal mi je, da nisem Loredana s pestjo čez umazana usta!» pravi Just patricijki, ko jo dohiti. «Zdaj šele vidim, kako zvit je ta lopov! Človek nikdar ne ve, ali govori dostojno ali nesramno. Ko sem bil na jasnem, se je nesramnež že odtegnil moji pesti.» «Kaj pa je dejal?» vpraša patricijka še vsa razburjena. «Kaj je hotel od vas?»

«Kaj vem, kaj! Oplašiti me je menda hotel, pa je hitro sprevidel, da ni naletel na pravega! Nazadnje se je sam zbal; pohitel je raje za vami in navalil na vas! Ali ste mu morda očitali zahrbtnost radi ladij, da je tako hrupel?»

«Revež čuti, da bo pri Mocenigovih kmalu odigral, zato skuša s silo preprečiti svoj padec. Pa ga bo na ta način samo pospešil! Prepričal me bo, da je tudi nevaren!»

«Bojazljivci niso bili še nikdar nevarni,» omalovažuje Golja. «Saj se je kar umaknil, ko sem mu bil zagrozil, naj se varuje! Kar potuhnil se je!»

«Taki utegnejo biti nevarni na svoj način!» pravi patricijka. «In so nevarnejši kot drugi!»

«Morda. Ampak le dotlej, dokler jih ne poznamo.»

Golja in Neva sta hitela po cesti ter se dolgo razgovarjala o razburljivem dogodku. Dasi je bila tišina vseokrog njiju, je vendar Golja neprestano prežal, da-li se ne dvigne kje izza obcestja dvoje napadalcev. Ni se bal, a hotel je biti pripravljen.

Toda o Loredanu in njegovem spremljevalcu ni nikjer več ne duha ne sluha. Že davno sta patricijka in Golja skozi Treviso, že dolgo hitita skozi čudoviti, neskončni drevored lombardskih topolov, ki drži proti lagunskemu mestu, a nikjer ni nikogar. Tudi družba, ki sta jo bila ostavila pri Ghisiju, ni več došla za njima, ostala je v Eremitaži.

Okrog polnoči je bilo, ko je na vzhodu izza morja skrivnostno zagorela ogromna bela obla. Mesec je vžsel in z milo lučjo odgrnil neskončno ravnino na vse strani. Le sredi morja nekje so se tisoči lučk zasenčili ter oddali svoj živi ogenj mesečini. Zato pa so se na daleč raztegnile temne črte beneškega mesta, njegovih zidin,

palač in cerkva, kupol in stolpov. Silna obla se je dvignila nad nje in bila kot vesel balonček pod širokim obokom, balonček, ki ob pozni uri sveti razposajeni družbi.

Golja in Neva sta tedaj oddala svoja spenjena konja, sedla v gondolo in se v tišini polnočne ure odpeljala proti lagunskemu mestu. Bila sta utrujena od dolge poti, zato je bila mesečna noč toliko tišja vse okrog njiju. (Dalje prihodnjič.)

KRIZA SODOBNE KULTURE

NIKOLAJ BERDJAJEV

III.

(Konec.)

Prvi, najbogatejši in najbujnejši cvet humanizma se je razbohotil v renesansi. Vse, kar je kreativnega v dobi humanizma, se je uveljavilo v duhovnosti renesanse in se lahko imenuje renesansa. Med tem prvim razcvitom se je humanizem povrnil k večnemu viru človeške tvornosti, k antiki. Še sedaj ne moremo verjeti, da izvira vsa kreativnost humanizma v dobi renesanse iz paganskih virov, iz povratka k paganskim virom sredi krščanskega sveta. Tako gledanje je površno in varljivo. Čeprav je bil humanizem prežet z duhovnostjo starih časov, je bil vendarle po svojem bistvu nov pojav moderne, a ne stare zgodovine. Temelji te ustvarjajoče energije so bili v katolicizmu. In vsa velika evropska kultura z latinsko vred je v svojih koreninah krščanska, katoliška kultura. Njene kali so v krščanstvu. Katolicizem sam je bil prežet z duhovnostjo starih časov; prevzel je staro kulturo in jo predelal. Tekom vsega srednjega veka je stara kultura tlela v katolicizmu in katolicizem jo je predal modernim časom. Samo na podlagi tega dejstva je moderni svet mogel sprejeti renesanso. Renesansa ni bila naperjena proti katolicizmu kot reformacija. V katolicizmu vidimo koncentracijo vse človeške tvornosti. Razodel se je v vsej svoji sili za časa razcvita papeštva, saj je katolicizem ustvaril vso veliko kulturo srednjega veka. V tem se je katoliška cerkev vedno razlikovala od pravoslavne. Katolicizem ni samo utiral poti v raj; ustvaril je tudi lepoto in slavo na zemlji. V tem je velika skrivnost, da je njegovo večno stremljenje v nebo in večno življenje že na tem svetu razsipalo lepoto in moč. Asketstvo srednjeveškega katolicizma je bila najlepša priprava ustvarjajoče dobe. Ohranilo in okrepilo je kreativno silo človeka. Bilo je njegova velika šola, v kateri se je njegov duh bodril in bistril. Moderni Evropejec je živel od tega,

kar je pridobil v tej šoli; za vse dolguje svojo hvalo krščanstvu. Ni mogel vedeti in tudi ni vedel, kako ustvariti novo duhovno šolo, v kateri bi podkrepil in uménil svojo dušo. Zapravil je svoje moči in se izčrpal. In če je duhovno še pri življenju, se ima zahvaliti edino le krščanskim načelom v svoji duši. Kajti krščanstvo živi v njem, čeprav popolnoma predrugačeno. In krščanstvo ga je obvarovalo pred propastjo.

Ob začetku je bil humanizem soroden krščanstvu; svojo moč je črpal iz dveh virov, iz antike in iz krščanstva. Rastel je v lepoti in moči, le dokler se je tesno naslanjal na krščanstvo. V začetku humanizem ni proglasil človeka brez Boga in proti Bogu. Ni bil tak humanizem Pierra de Mirandolla in premnogih filozofov iz renesančne dobe. Toda kali odpadništva so bile skrite v humanizmu in iz njih je pognal moderni humanizem, kojega zadnji sad je zanikanje človeka. Le humanizem, ki temelji na krščanstvu, daje človeku moč in ustvarja lepoto. Samo ta je v zvezi z antiko. Toda humanizem, ki se odtrga od krščanstva, se končno odtrga tudi od antike. Upropasti človeka na dveh poljih: podere mu njegove antične in krščanske temelje. To je zlasti očito v zadnjem sadu, ki ga je obrodil humanizem. Svete vezi kulture so prepletene s tisočeriimi svetimi vezmi krščanske Cerkve; ločitev od teh tradicij vede neizogibno v propast kulture, v njen razkroj. Tako je ugašanje renesanse v moderni zgodovini, propadanje kreativne energije le posledica ločitve od duha starih časov in od krščanstva. In vse poživljanje, ki se je pokazalo tu in tam, je bilo vselej le na podlagi vrnitve h krščanstvu in k duhu starih časov. Novi Evropejec ima dve možnosti: ali živi po načelih starih časov in srednjega veka, ali pa se izčrpa in propade. Razcep renesanse in notranji zlom modernega človeka sta glavni točki moderne zgodovine. Notranje razkrajanje humanizma se širi bolj in bolj; samozadovoljstvo človeka brez Boga in proti Bogu, zanikanje božje podobnosti je vodilo neizogibno v razkroj in zanikanje človeka samega; s tem, da je postavil paganstvo na mesto krščanstva, je razrušil in zanimal duha antike. Antika in krščanstvo sta izobličila podobo človeka, podobo njegovega telesa in duha. Moderni humanizem se je sam ločil od krščanstva; s tem se je ločil tudi od antike in skalil človeški ideal.

Reformacija je bila eden zaključkov v razvoju, ki ga je začela renesansa. Tudi ta je vstala iz humanističnega gibanja; človek novega veka se je uprl. Toda reformacija je tudi slonela na narodnih posebnostih in lastnostih in je bila kot taka docela različna od renesanse. Vznikla je iz temperamenta nemške rase, severnega naroda, živečega pod mrzlim solncem brez velikih plastičnih in

umetniških darov, toda s samolastno globino duha. Renesansa ni bila upor ali prosved; pomenila je razmah kreativnosti; v tem je njena lepota in njen večni pomen. Nasprotno pa je bila reformacija bolj upor in prosved, kakor pa kreativno religiozni dogodek. Bila je naperjena proti religiozni tradiciji. Njen kreativni element je bil nemški misticizem, resnično velika duhovna pojava, in ne reformacija sama, ki iz religioznega stališča ni obrodila sadov, kakršnih so pričakovali od nje. V začetku je reformacija vsebovala marsikake katoliške elemente; saj je vznikla prav za prav iz srednjeveškega katolicizma. Luter je bil katoliški menih, ki se je uprl katolicizmu; katoliška kri je zavrela po njegovih žilah. Vse kar je globokega in resnično religioznega v reformaciji so večne resnice krščanstva; zahtevala je izčiščenje, poživiljenje in okrepitev katolicizma. Luter je poznal eno stvar, prepojeno z večnostjo: žejo po duhovni svobodi. Toda v svojem zanikanju je šel predaleč. Upor in prosved reformacije sta sprožila v zgodovini val, ki je privedel s seboj prosvitljeno dobo, racionalizem, revolucijo, novi pozitivizem, socializem in anarhizem.

Doba prosvitljenstva v 18. stoletju je pomenila še nadaljnji razvoj renesanse; humanistično poudarjanje samega sebe. Toda v dobi prosvitljenstva ugasne kreativni duh in izgine renesansa. Racionalizem 18. stoletja je pojav, ki je zelo različen od kreativne renesančne dobe, toda organsko je bil z njo v zvezi. Prosvitljena doba je pomenila notranjo pokoro za greh izdaje božjih virov človeštva. Da vzamemo zgovornejši primer; bolognska šola je bila pokora za Michelangela in Rafaela; pomenila je ugašanje duha, ki je plamtel skozi vse šestnajsto stoletje. Kreativni duh se je izčrpal. Savonarola je svarilo za pogrešne smeri renesanse. Njena kreativna energija je izgubila vire, ki so jo hranili; zato se je tudi izvilo iz nje divje neukrotljivo gibanje, ki ni moglo obroditi tako plemenitih sadov. Francoska revolucija, pozitivizem in socializem devetnajstega stoletja, vse to so rezultat humanizma iz renesančne dobe. Vse to je presnavljanje humanizma.

IV.

Tekom vse renesanse opažamo silno preobilico energije. Obrodila je lepe sadove in je nato počasi propadala v vsem novem veku. Človek se je imel zahvaliti za to preobilje energije srednjeveškemu asketizmu. Toda moderni človek se je izkazoval nehvaležnega duhu, ki mu je dal moč. Zato je bil obsojen, da izgubi drugo za drugo vse humanistične iluzije in da se zruši v samem sebi na višku zgodovine.

Vse nas potrjuje v misli, da je historični razvoj človeka prav za prav le preizkušnja človeške duše, priprava za neko drugo življenje. In vsi zaključki zgodovine se nam kažejo kot velike zablode. Renesansa ni uspela, reformacija ni uspela, prosvitljena doba ni uspela, revolucija, ki se je iztočila iz prosvitljenstva, ni uspela; vsi prividi so se razgubili; tudi socializem je obsojen v propast.

Kadarkoli si je človek v zgodovini sam zastavil cilj, ni nikoli uspel. Toda ves čas je popolnoma nezavestno rastlo silno blagostanje. Renesansa ni uspela; ni se ji posrečilo, da bi dosegla polnost in zaokroženost zemeljske lepote in zemeljske radosti potom poživiljenja duha antike. Toda celo ti pogrški nosijo pečat nesmrtni lepote. Taki so pogrški dvostranskega quattrocenta. Čim bolj se Evropejec oddaljuje od tega centra, tem bolj usiha njegova kreativna energija. Trenutki, ob katerih je dosegal nenadne vrhunce, so tudi trenutki, ko se je vračal k srednjeveškim idejam, h krščanskim virom. Na primer: romantika ob začetku devetnajstega stoletja in nova romantika in simbolizem ob koncu devetnajstega stoletja.

Marsikaj nas navaja k misli, da bo mogoče iznova poživiti kreativne sile človekove, dvigniti njegove ideale, le če se zopet vrnemo v dobo duhovne askeze. Samo ta doba, ki bi se vrnila k duhovnim virom, bi zopet združila vse sile človekove in otela njegovo bistvo popolne propasti. Na to stališče moramo priti na višku moderne zgodovine, sedaj, ko smo iznova v nevarnosti, da nam zli duhovi izpačijo vsa naša prizadevanja. Prazno je upanje, da bi prišli do nove renesanse sedaj, ko so nam pošle vse duhovne moči, ko se je naša pot izgubila v življenski gluhi samoti, ko je mrknil, zatonil človeški ideal.

Če bi iskali primera današnji dobi, bi se morali obrniti ne k renesansi, ampak tja do temnih začetkov srednjega veka. Pred nami so stoletja barbarstva in askeze; šele nato bomo uzrli zarjo nove neznane renesanse. Toda v tem življenju je vse tako izčrpano, da se bodo nove zbudjene kreativne sile človekove morda okrenile v docela drug svet.

Moč neduhovnega človeka je omejena. Njegovo samozadovoljstvo vodi v propast, kajti on zanikuje vire življenja. Neduhovni človek, ločen od duhovnega, si je ustvaril varljivo videzno eksistenco; zrastle je v sužnja fantastičnega blagostanja. Smatrati moramo kot življenski zakon, da človek le takrat ustvarja dela resnične lepote, kadar iz tega omejenega sveta veruje v neko drugo življenje, ki je večno in ki ne pozna ne meja ne vezi. Če obrne vso svojo pažnjo na to končno minljivo življenje, s tem

naposled podkoplje vso svojo kreativno energijo, postati mora samozadovoljen, plitek in površen. Samo duhovni človek more biti resničen stvaritelj, samo tisti, čigar korenine so pognale v brezkončno večno življenje. Toda humanizem je zanikal duhovnega človeka; postavil je čas nad večnost in dal najvišjo oblast neduhovnemu na omejenem prostoru te zemlje. In tako je bil nenadoma domišljavi neduhovni človek brez varstva pred naravnimi elementi in duhovi, ki ga obkrožajo. On ne more čuvati človeškega ideala; ta namreč zahteva duhovnega človeka. Ni nam mogoče zamisliti pravega individualnega življenja brez nekaterih religiozno asketskih momentov, ki omejujejo, tesné in podrejšo nižje višjemu. Moderna zgodovina sloni na zmoti, da je možen ploden razvoj posameznika brez vsakršnih asketskih momentov. Moderna zgodovina, ki je pognala iz renesanse, je razvila individualizem. Toda individualizem se je izkazal kot razkroj individua in propad osebnosti. Sedaj prisostvujemo muke polni agoniji individualizma, ki je popolnoma brez vsake duhovne podlage; individualizem je razbičal človeško individualnost, oropal osebnost stalnosti in zaokroženosti in vse zapravil. Tak je zakon življenja: človeški individuuum je močen, razcvitajoč se in pomemben le, dokler je v zvezi z nadindividualnimi in nadčloveškimi vrednotami in kadar se jim podredi. Človeški individuuum je slaboten, prazen in se začne kmalu sušiti, kadar zanikuje. Individualizem sam odmika cilj, proti kateremu stremi vsa človeška volja individua. Tako ga napravi brez cilja. Napačni humanizem je privedel človeka do te praznote. Izpremenil je človeško dušo v puščavo. Humanizem je proglasil velik študij, dal veliko témo: Človek. Tragični doznatki moderne zgodovine so razodetje te téme. Ne smemo gledati te zablode humanizma kot izgubo ali zlo. Tako stališče bi bilo reakcionarno. Treba je, da gre človek skozi periodo svobode, da more res svobodno izbirati svojega Boga. Tak je pravi pomen humanizma.

V.

Izpremembe humanizma, ki so se vršile v drugi polovici 19. stoletja in ob začetku 20. pomenjajo popoln zaklon renesanse, popoln razkroj kreativne energije. Ni več sledu o njenem duhu; povračajo se h krščanskim virom življenja vsi, ki so duhovno še živi. Paganske tendence današnje dobe so plitke in prazno je vsako iskanje duha starih časov. Prekultivirani človek gre danes ne skozi čas renesanse, ampak skozi čas dekadence. Dekadenca pa je eden končnih pojavov renesanse. Povzpenjamo se na najvišji vrh kulture, utrujeni, zlomljeni, globoko sklonjeni pod pezo zgo-

dovine, ki je postala preveč zapletena. Človek ne prenaša samote, v katero ga je postavila humanistična doba. V nadomestilo išče novih duhovnih pobud; ustvarja lažno cerkev. Zahteva skrajno socializacijo vseh umstvenih zmožnosti, kar je le reakcija proti temu osamljenju. Atomi, ki nimajo nikake notranje zveze, se hočejo zlititi na zunaj. Če vzamemo ekstremni socializem s filozofske strani, vidimo, da je le odgovarjajoče nasprotje skrajnega individualizma, atomizacije človeške družbe. Človeški individualizem, ki je prevladoval v renesančni dobi, je koreninil globoko v duhovnih organskih plasteh. Ni bil odločen od vsega in osamljen. Lahko je prosto in bogato ustvarjal, ker je stal na trdni duhovni podlagi. Ni še socializiral življenja zato, da bi potešil svojo duhovno in materialno žejo.

Socializem kot religija pomenja neizogibni konec renesanse; propadel je človeški individualizem, ki je dosegel take višine za časa renesanse. Skrajni individualizem in skrajni socializem sta edini dve obliki, v katerih se lahko izpremeni renesansa. V obeh propade človeški individualizem, podoba človeka obledi. Abstraktni humanizem, ki se je odtrgal od božjih temeljev življenja, ki je edina duhovna resničnost, je moral vesti v propast človeka, v uničenje podobe človeka. Kot vsako drugo realnost lahko smatramo podobo človeka kot nekaj duhovno konkretnega in enotnega, kot nekaj, kar veže in druži vso človeško raznoličnost; na drugo stran pa se človeška podoba gubi v samoti, v abstrakcijah. V razvoju moderne zgodovine je človek šel iz duhovne resničnosti, kjer so bili še vsi deli v medsebojni zvezi, v nekako abstraktno razsulo, v katerem je postal osamel atom. S tem, da jo je konkretno zamenil z abstraktnim, je moderni človek upal najti svobodo; upal je, da tako poudari svojo individualnost in zadobi kreativno silo. Želel je biti prost; obrnil je hrbet božji milosti, ki je poživila človeštvo in ga podpirala duhovno. Humanizem je zanikal božjo milost, se je odtrgal od nje. Toda le življenje, ki ga je duh blagoslovil, more biti resnično. Iz teh tal so pognali vsi varljivi prividi človeka.

Kar se zdi človeku kot svoboda, kot pridobitev individualnosti, je v resnici usužnjenje njegovega duhovnega jaza, pomenja propast osebnosti. To je pokazala kriza, do katere je prišla človeška zgodovina. Humanizem smatra človeka ne za del, ki je z drugimi duhovno vezan, ampak kot abstrakcijo, kot atom narave, ki je sam v sebi zaokrožen. To ob začetku ni bilo popolnoma jasno; toda pozneje je postajalo bolj in bolj očito. Ta tendenca je morala voditi do skrajne individualizacije in do skrajnega socializma, ki sta le dve različni obliki atomizacije. V njih se je zdrobila skupnost in individualnost.

Oba moderna miselna vidca, Friedrich Nietzsche in Karl Marx, sta kakor je le geniju mogoče, natančno označila obe obliki negacije in razkroja človeštva. Nietzsche nam pokazuje, kako se humanizem podkopuje in razkraja individualno, Marx pa, kako se razkraja kolektivno. Abstraktni individualizem in abstraktni kolektivizem sta imela iste korenine; človek se je odtrgal od božanskih virov življenja; je zapustil konkretnost. Nietzsche je cvet in žrtev humanizma novega veka; pokoriti se mora za njegove grehe. V usodi Nietzscheja se humanizem pretvori v svoje lastno nasprotje. Nietzsche smatra človeka za propalega in grdega. Hoče ga prečistiti, hoče se povzpeti k nadčloveku. Etični nauk Nietzschejev odreja vsako ceno človeški osebnosti; oznanja krutost napram človeku prav zaradi nadčloveka. V Nietzschejevem nauku je nadčlovek stopil na mesto izgubljenega Boga. Ne more in tudi neče se zadovoljiti s tem, kar je čisto človeško. Človeški ideal utone v njegovem nadčloveškem individualizmu. Prav tako utone tudi v nadčloveškem Marxovem kolektivizmu. Duhovno je Marx izšel iz humanistične Feuerbachove religije. Toda tudi v njem se humanizem, sicer na drugačen način, preobrača v svoje nasprotje. Marx smatra človeški individualizem kot dediščino starega meščanskega sveta in zahteva, da se popolnoma podredi kolektivizmu. Njegov etični nauk ne prepušča, da bi imela človeška osebnost svojo vrednost. Zapustil je humanitarne steze in oznanja krutost napram človeku, in sicer radi kolektivizma, radi socialističnega Zukunftsstaata, ki pride. Pri Marxu stopa kolektivizem na mesto Boga. Tudi on se ne more in se noče omejiti na to, kar je človeško. Njegov kolektivizem ima v resnici nekaj nečloveškega, nekaj nadčloveškega. Tudi tu človeška osebnost izgine. Človeški ideal obledi, njegov kolektivizem ne prepušča človeške individualnosti, ki neprenehoma raste notranje, individualnosti, ki jo je priznal in proslavil humanizem Goetheja in Herderja. Marx je prav tako zakoniti otrok moderne zgodovine kakor Nietzsche. Pri prvem in pri drugem vidimo jasno, da je renesansa pri koncu, toda za vsakega različno. Nietzsche se obrača proti renesansi, rad bi občutil njeno kreativno silo; toda bil je popolnoma na drugem življenjskem polju, odkoder ni vrnitve. Marx se je docela obrnil od renesanse, ki je pomenila zanj del meščanskega sveta. Hrepeni v novo carstvo, ki bo pa v njem vsako duhovno preobilje nemogoče.

Niti delo Nietzscheja niti delo Marxa ne pomenja zmage človeštva. Pokazala sta le človeku njegove iluzije. Za njima je kakršenkoli sentimentalni humanizem postal nemogoč. Prav tako nemogoč kakor vsako slepljenje s humanističnimi ideali, ali s

prvotno vero v humanizem. Isto zanikanje najdemo v Maxu Stirnerju, ki je tudi zadal težke udarce humanizmu. Človeško carstvo — ki je sredi med duhom in naravo —, carstvo samozadovoljnega humanizma razpada v kosce. Vidimo že njegov konec. Prestopili smo meje človeka. Nemogoče je najti trdna tla v čisto človeškem. Istočasno propada renesansa, ki je bila pozorišče energije tega srednjega človeškega carstva, renesansa, ki je skušala ustvariti človeško življenje lepo, veselo in popolno. Moderna zgodovina je razbila to carstvo. Razširjenje in razpad tega humanističnega carstva, njegova demokratizacija je jasno ponazorila vse njegovo bistvo. Kreativni humanizem obstaja lahko le v izbranem delu človeške družbe. Taki so bili pogoji v dobi renesanse. Prosvitljena doba in revolucija sta začeli proces nivelizacije v humanističnem carstvu in sta povzročili njegov notranji razkroj. Renesansa je temeljila na neenakosti in le na tej podlagi je bila mogoča. Žeja po enakosti, ki tako peče modernega človeka, pomenja konec renesanse. V tem je izpremema socialnega življenja.

(Z avtorjevim dovoljenjem prevel E m p e.)

V L A K

POVEST Z MEDIGRO. — BRATKO KREFT

Večer. Električne luči. Vagoni. Lokomotive. Ljudje. — Vlak pred odhodom. Lokomotiva diše, diše napeto, kakor da že težko čaka na odhod. — V zadnjem trenutku še priteče mlad potnik s kovčgom. Mlad, lepo oblečen človek. — Sneži. Nalahno se na stopnicah otepa. Nato vstopi v II. razred. Prazno, pusto. Le iz zadnjega vagona sem se sliši petje, krohot, vesel smeh. Fantje se vračajo domov. Odslužili so vojake. Človek odpre vrata, odgrne zastor. V kotu ob oknu sloni črna oblečena potnica. Mlada dama.

«Dovolite?»

«Prosim ...»

V obeh črno oblečene dame je zaigral vesel, hvaležen smehljaj. In gospod odloži kovčeg, zimsko suknjo ter sede.

«Se vozite daleč?»

«Daleč», odgovori ona.

«Tudi jaz. V Beograd.»

Zunaj žvižgi, trobenta in vlak se začne pomikati. Kolesa polze po vlažnih tračnicah, lokomotiva hrka.

Vojaki so odprli okna. Z rokami mahajo v sneženo noč.

«Adijo, Ljubljana, adijo!»

Devetnajst jih je. Od vseh vetrov. Po devet, dvanajst, osemnajst mesecev so služili v vojski. Sedaj so odslužili. Vlak jih pelje naprej, proti domu. Pojo, vriskajo. Ne vsi. Nekateri zase molče in premišljajo, odkod, kam. Dva Macedonca, muslimana, sedita prekrižanih nog kakor v svoji kuli. Brkata sta, lica razrvana, nevesela... Molčita. Samo mladci pojo... In vlak sopiha v noč. Lokomotiva bruha žareče iskre, ki se križajo s snežinkami, se zaletavajo vanje, ugašajo, mró...

I.

Miloš je iz doline, Joco s hriba. Tam doli ob Neretvi je njuno domovanje. Na koncu vasi, kjer se je začel vzpenjati kameniti hrib, je stala borna, s kamenom zidana koč. Tam je stanovala lepa, močnogruda Ruža s svojo materjo. Mati je bila že postarna in ni veliko delala. Za obe je morala skrbeti Ruža. Ruža je bila lepa. Jedra, zdrava, rdečelična kakor zrelo jabolko. Poznala je Miloša iz vasi, poznala je tudi Joco s hriba. Oba pa sta jo imela rada. Miloš pa je bil iz doline in njegov oče je imel čredo ovac in tudi lepo koč. Oj, koč močno, trdno, da ni veter tulil skozi razpokline, kakor v Ružinem domu. Zato je Ruža hrepenela ven izpod brega, tja doli v nizko koč v vas, kjer je bil Miloš, mladi, živi dečko, ki jo je prižel zvečer ob Neretvi v strasten objem, da jo je prijetno zbolelo v grudih.

Joco pa je bil tih, neroden fant. Pri bogatem muslimanu je služil za pastirja. Njegovo čredo je pasel na hribu, nad Ružino koč. In večkrat ji je dal mleka za staro mater, tako da nihče ni vedel, edino Miloš, ki mu je povedala Ruža. Kdo je bil, odkod je prišel, ni vedel. Drugi hlapci so mu pripovedovali, da so ga našli otroka ob Neretvi. Čigav sin je in kdo mu je bila mati, oj, tudi o tem so veliko govorili, da je bil pogosto žalosten, prežalosten za svojo mladost. Zato so celo rekali, da ni pri pravi pameti. Dejali so mu, da je norček.

«Poglejte, norček je že spet pozabil na svojo čredo. Na kamenu sedi in premišlja. Kaj neki premišlja? O očetu, o materi? Ne izmisli si jih.»

Tako se je šalil Miloš iz doline, kadar je zagledal Joca, ki je zamišljen z dolgočasnimi očmi slonel na skali in se oziral v dolino. Tja, kjer je tekla Neretva, kjer se je vila bela cesta, kjer je stala Ružina koč.

Zavriskal je Miloš, zavriskal, kakor da vriska Joci. Ruža, ki se je skrila v koči, pa je vedela, da vriska njej. In si je popravila lase, se pobožala po grudih in stopila na prag.

Tega Joco ni videl, tudi za njune poljube ni vedel. Zakaj Ruža je bila dobra in prijazna z njim.

In ko sta morala oba v vojake, je dala šopke obema. Tudi pozdrav jima je dala na pot. Milošu prejšnji večer celo poljub. Vroč poljub, kakor ga je znala dati samo Ruža...

In sta šla. Miloš razposajeno vesel, Joco tih, kakor žalosten. Še iz oči mu je sijalo, kadar je pogledal na svoje prsi. Tam je bil šopek, ki mu ga je pripela Ruža.

Tako sta šla v vojake. Devet mesecev. Sedaj sta se vračala.

*

V kupeju drugega razreda sta se peljala mlad mož in mlada žena v črnem.

In mož je vprašal:

«Ali ste gospa?»

«Ne.»

«Kdo je umrl?»

«On. Dolgo, oh dolgo je bolehal...»

Izmučene oči so se zazrle skozi okno, v noč. Kolesa vlaka so pela svojo enakomerno pesem.

II.

Miloš je pel, kričal, veliko govoril. Oče mu je poslal denarja in popoldne se je malo upijanil. Tudi na Ružo ni pozabil. Rdečo ruto ji je kupil in njena pisma je skrbno spravil v kovčeg. Domov jih nese. Za spomin, ko je bil vojak.

«Hej, Joco, zakaj si tako žalosten, kot bi ti umrlo dekle?»

«Nisem žalosten», je nerodno odgovoril Joco, ki je samotno slonel ob oknu. Vsi so se zasmeli.

«Kaj, Joco, kaj pa Ruža? Ali si ji kaj kupil?»

Joco je sramežljivo odmaknil pogled. In spet so se smejali. Nekateri so že poznali njuno zgodbo. Miloš jim jo je povedal v karni. Zlasti so se smejali takrat, ko je Joco, ki ni imel posebnega strahu pred podčastniki, poprosil kaplara, da bi mu napisal pismo. Kaplar se je nasmehnil in mu napisal pismo, kakor je hotel Joco. Pisala pa sta staremu hlapcu, ki ga je takrat našel ob Neretvi in ga položil svoji ženi v posteljo. Bila sta mu kot oče in mati. Moral ju je klicati za strica in teto...

In je pisal in prosil, naj mu pošljeta par krajcarjev. Kmalu se vrne domov in rad bi si nakupil nekaj potrebnih stvari. Vzameta

naj z njegovega kupčka. Saj si je v zadnjih letih precej prihranil. Ko sta že pismo končala in napisala pozdrave, da je hotel kaplar pisanje zalepiti, je poprosil Joco, naj še malo počaka.

«Kaj hočeš še?»

«Napiši lep pozdrav ... čez hribe in doline ... za Ružo.»

In ko sta mu rednika poslala denar, je prišel z njim njun in Ružin pozdrav. Kaplar mu ga je bral enkrat, dvakrat, celo trikrat. Vojaki so se smejali, ker so vedeli, da je lepa Ruža poslala Milošu poljube.

«No, pokaži, kaj si kupil?»

Miloš je silil vanj.

«Pokaži», so prosili drugi.

Dolgo je trajalo, da se je omehčal, odprl kovček in privlekel iz njega nekaj skrbno zavitega. Miloš je stopil bliže. Ko je Joca odvil in se je iz belega papirja zardečila svetla ruta, so osupnili vsi. Najbolj pa Miloš, ki je kupil navadno rdečo ruto. Za drugo ni imel več denarja. Zapil ga je, zapravil v nizki krčmi, kjer je večkrat popival s tovariši in se šalil s točajko... Iz neutešenega hrepenenja je pil večkrat, ker mu je bilo dolgčas in hudo po tistih strastnih objemih Ruže, po tistih mladih grudih in rdečih licih...

«Svilena, draga ruta!»

Vsi so občudovali, zakaj siromašni Joco je kupil za dolgo prisluženi denar Ruži svileno ruto. Zato, da bi ji dokazal, kako jo ljubi in kako je ves čas mislil nanjo.

Miloša je postalo strah te rute... Pijan je bil in dvom ga je objel. Zbal se je za Ružo. Zapravil je denar v gostilni, Ruži pa kupil navadno ruto.

«Ali misliš, da te ima Ruža rada?» je prezirno siknilo iz njega.

«Ima me!»

«Norček, ti!»

Ta beseda ga je zbolela.

«Kaj pa bo s teboj, revček! Norček!» Vsi so prisluhnili. «Ali ne veš, da je Ruža moja?»

Joco je prebledel.

«Tvoja?»

«Moja. In tvoja ruta je ne bo pregovorila, čeprav je svilena.»

Joco ni mogel razumeti.

«Če pa mi je rekla, ko sem jo vprašal. In tudi pozdrave mi je poslala zadnjič.»

Vojaki so se divje zakrohotali, ker je bil Joco res norček, neroden, nesrečen norček, ki ni znal ne pisati ne brati. Tudi na življenje

ni znal prav gledati. Njegovo oko je krožilo samo okoli ovac, hriba in tiste koč, kjer je bivala Ruža.

Miloš je potegnil iz žepa zadnje Ružino pismo. S tistim vročim poljubom. Čitali so ga. Enkrat, dvakrat, trikrat. Zakaj Joco ni verjel in je vprašal tega in onega. Pa je bilo res. Ruža je poslala tople pozdrave in vroče poljube — Milošu, ki je bil iz vasi in je bival v močni, kameniti koči... Joco pa je bil najdenček, neroda, norček...

*

Dialog v drugem razredu.

Ona: «Strah bi me bilo voziti se sami. Po pogrebu...»

On: «Vaše oči... oprostite... Kdor je mrtev, je mrtev... Ljubim take oči...» Daljna hrepenenja so se vzbudila v njih. On je prisedel k njej...

«Vi...»

III.

Vlak je hitel vedno globlje v noč. Vojaki so se utrudili, nasmejali so se, napeli. Nekateri so se naslonili drug na drugega in so smrčali. Luč je bežno brlela v smrdljivem vzduhu, ki so ga prinesli iz vojašnice.

Miloš je z odprtimi ustmi obslonel ob oknu. Tam nasproti mu je poprej sedel Joco. Zdaj je bil sedež prazen. Nihče ni videl, kdaj je odšel.

Okrog polnoči je prikričal v kupé sprevodnik.

«Halo, vojaki, kaj pa je to?»

Vsi so odhiteli ven. Nekdo je poklical Miloša.

V kotu, stisnjen, brezkrven, je slonel Joco, kakor da spi. Okrog vratu je imel tesno zavezano tisto veliko, svileno ruto. Na enem koncu je bila odrezana. Kos je je visel izpod stropa.

«Prerezal sem naglo. Pa je bilo že prepozno», je govoril sprevodnik, Miloš pa se je bled kot zid vrnil na svoje mesto...

Pri prvi postaji so ga odložili. Sestavili so kratek protokol in vlak je oddrdral dalje.

To se je zgodilo v zadnjem vozu, ki je bil določen za vojake in bil slabo kurjen. Lokomotiva je naglo sopihala. Vestni strojnik jo je pognal v dir. Deset minut zamude zaradi tistega norčka, ki se je obesil, je bilo treba privoziti.

Sneg je naletaval vedno gosteje... Debele snežinke so se zaletavale ob okno drugega razreda. Luči ni bilo več. V temi in monotonem ropotanju koles se je našlo dvoje človeških teles...

Sneg. Vlak. Ljudje.

Ž I V L J E N J E

F E R D O K O Z A K

Meni ni bilo življenje nikdar račun,
meni je bilo življenje zmirom le božji dar,
hrana srca in krvi,
da ta klas moje duše zori,
kolikor bo štetih dni in danih moči.

Včasih je kruhek trd in grenak, pa ga ješ,
kot bi pogačo drobil,
s skrito solzo — a vendar ješ,
ker si lačen — in to je zakon brez glasnih in odveč besed.
Včasih si utešen in bi se z vsem igral
in razmetal svoj delež v veter in po cestah.
Toda življenje se razmetati ne dá.
Preden nisi vseh drobtinic pobral,
preden nisi vsemu, kar je tvoje, sebe dal,
si odrezan cvet, v nožnici meč
brez zmage in brez poraza častnega.

Meni ni bilo življenje nikdar račun.
Dolgo sem mislil, da ob strani stojim,
dolgo me je bilo vsakega dneva strah.
Vendar je vse,
kar si izmisliš zase in za svet napuh in laž.
Človek ni več, kakor v zemlji kal in solnce njegov vrtnar.
Meni je bilo življenje zmirom le božji dar.

V POGOVORU S SAMIM SEBOJ

K A R L O K O C J A N Č I Č

(Pred zadnjo pomladjo.)

To je bila noč bridkosti, ura samote, ura otožnosti;
noč, ko nam od neizjokanih solz bolešno otečejo oči;
ko ni pod božjim nebom niti enega človeka, da bi mu svojo
izmučeno glavo naslonil v tolažeči objem naročja;
ko odgovarja tesnobnim krikom duše le negotovi udar korakov
tvojih po trdem tlaku.

Pridi, moj ljubljeni

(kajti edini sem, ki te resnično ljubi),

pridi!

In pojdeva na prisojno pot poslušat zadnjikrat, kako se prede najina potajna misel.

Vigred je že.

Od daljnih bregov je zadišalo po cvetju mandljevih dreves in breskev.

In so bregovi kakor zardele neveste v poročnih oblačilih. Ali kakor planine v snegovju, ki jih obžarja pozno solnce.

Davi pa sem zaslišal melodično vabilo prvega kosa, ko je v kličočem grmovju čakal bodoče družice.

Pridi in čuj me.

Jaz vidim na tanko v razdejanje tvojega življenja; vem tvojo božjastno blazno ter neodpustno misel, tvoj brezup in onemoglost;

vem za tvoj smeh, ki obletuje nalik smrtno zadetemu jastrebu gnezdo tvojih ječanj in vrhove tvojih okamenelih potrnosti, bliskovito pade in pogine;

poznam ta strahoviti občutek, da ti gnijejo misli in možgani, brez upanja, brez milosrčja (nekoč bo prekipelo, siknilo ter se razlilo);

poznam grozotno vpijoči molk tvoje besede, kadar ne more iz svojega divjega zavretja na otrdeli jezik in ti trepetajoče roke z noro kretnjo otipavajo prisotnost lastnega obraza.

Toda, moj ljubljani, vigred je že.

Južni vetrovi so zapihali z morjá.

V sanjavi dremotici jih je zaznala zemlja ter zadihala.

Polagoma, nevidoma jih srka v svoja pljuča ter izdihava kot zelenje trav, kot brst in cvet, žgolenje drobnih grl in opojno tonjavo pomladi.

Okroglo solnce spet ogreva prhke grude —

veliko solnce, rumeno žareče, z dobrotnim nasmehom, podobno v jutranjih rosah izमितemu obrazu božjemu.

Vigred je že.

In divna toplota prehaja iz ognjišč vesoljnosti v zmrzle ude vseh stvari,

prehaja v najmanjše stanice življenja, razkraja trdo snov ter jo spreminja v sok in tekočino, a tekočino v eterične izdahnine snovi.

Skozi žile vesoljnosti polje neumorni ritem večnega presnavljanja, neumornega obrazovanja vedno tanjših bivanj.

Vse se preraja.

Toda smrti ni!

In smrt je prerojenje v novo bivanje!

In rojstvo je odmiranje bivšega bivanja!

Poslušaj, moj ljubljani, poslednje, nedoumno sporočilo najine potajne misli:

Smrt in roditev sta eno. Kar je izginilo, se spet pojavlja. —

Glej to skrivnostno snovanje narave! Prisluškuj najbolj tihotnim utripom njenega srcá!

Kako pokojna, kako navidezno brezbrizna, kako neutrudno marljiva spočenja od dneva do dneva, od leta do leta, neznansko dolga razdobja, večno mlada in čvrsta, svoje žive tvorbe, jih pestuje v lastnem naročju ter jim daje neminljivo rast in hrano!

(Kamen jim spreminja v kruh, ogromna solnca jim daje za toplo obleko, sveža ozračja za okrepitev njihovih teles.)

Prisluškuj najbolj tihotnim utripom lastnega srcá!

Nekje v naglobokejšem središču tvoje notranjosti čutim, kako se prožijo skrivnostne sile in dramijo doslej nerazodete bitnosti tvoje.

Ogromno solnce Slutnje in Zavesti se dviga nad obzorje tvoje neskončne samote, nad slanimi pustinjami trpljenj, nad mračnimi prepadi in skalovitimi vrhovi sedanjega življenja.

Vigred je že.

In noč je potonila v zapadno stran neba.

Divna toplota Volje in Spoznanja pronika v stanice tvojega telesnega bitja, razčlenja materijo in jo spreminja v mrzlični ritem nevidnih Jazov, bolj tankih od eteričnih izdahnin snovi.

Neizmerne pokrajine, nad Časom in Prostorom, se raztezajo pred začudenim vidom kakor neslutene celine pred strmečim popotnikom, za celinami opalni oceani, za oceani brezbrežna vzdušja neba.

Poslušaj, moj ljubljani, ekstatično himno najine potajne misli in ji verjemi:

Smrti ni! In ni začetka, ni konca poedinemu bivanju!

Iz temin preteklosti v zameglene daljave prihodnosti, iz globin pradavne nezavesti preko zaklete gore blodnje ter iskanja v globine podzavestnega snovanja nam vodi ranjene noge ena sama nepopustljiva misel neprestanega prodiranja v samega sebe, iz temine v svetlobo, dalje, vedno dalje...

Neminljivo je življenje in duh Osebne Zavesti potuje skozi njegove dimenzije kakor nemirni brodar od znanih obrežij do neznanih, odkrivajoč Neznano, zagospodujoč Neznanemu, silnejši po svoji moči in bogatejši po svojih spoznanjih nego sam silni Bog.

Kajti Bog je Vseznanje, Bog je Popolnost in Nepoželenje, Bog je Negibnost.

Mi mornarji kozmičnih pramorij pa smo Borba in Hotenje, mi smo Večno Gibanje in našim težnjam ni mejá!

Mi jadramo in našim težnjam ni mejá.

In smrti ni!

Smrt je le trenutek slovesa, ko dvigne nemirna Duša kovinasta sidra, da bi zajadrála do novih pristanov.

In neprecenjeno, kakor je število naših neraziskanih notranjosti, je število slovesov.

Nekje v nedogledni daljavi pa se razprostira dežela našega Vječnega Koprnenja, dežela večne spojitve nemirnega Duhá z našim Zadnjim Bistvom:

dežela Neumrljivega Zmisla...

Postoj, moj ljubljeni, in se zamisli:

Težka in bolestna je cesta sedanjega življenja;

težko in bolestno je spoznanje lastnih blodenj, zablod in trenutkov obupa;

težke in bolestne so ure zapuščenosti, ure bridkosti, noči nepokojnega bedenja.

Toda sveta je ura, ko se pogovarja človek sam s seboj.

In sveta so tudi trpljenja njegova, ker so porodni krik vseh Radosti.

Postoj, postoj in se zamisli.

Solnce je zadremalo na vrhu dneva.

Svilena trava k odpočitku vabi.

In najina pot je končana.

MIKLOŠIČ FRANC

RUDOLF KOLARIČ

(Nadaljevanje.)

Leksikografskim razpravam je prišteti končno še Die christliche Terminologie der slavischen Sprachen (Denkschr. 24. 1875, 58 strani). Ta jezikovnozgodovinski spis obravnava vpliv krščanstva na slovanske jezike, ki tangira gramatiko in besedni zaklad. Na slovansko krščansko terminologijo so vplivali grški, latinski in nemški jezik. Grške elemente pripisuje predvsem Cirilu in Metodu, ki sta najbrže bila po rodu Grka, gotovo pa grški izobražena; latinsko-nemške elemente pa so vnesli njuni učenci na Moravi in

v Panoniji, kjer je bilo krščanstvo in z njim sigurno tudi latinsko-nemško krščansko izrazoslovje znano že pred prihodom svetih bratov na Moravsko. Pa tudi nekaj narodnih slovanskih cerkvenih izrazov je bilo tukaj znanih že pred Cirilovim in Metodovim prevodom raznih starocerkvenoslovanskih bogoslužnih knjig.

Zgodovinsko-filološka ali zgodovinska vprašanja razmotrivajo študije: 1. Glagolitisch (Ersch-Gruber, Allgemeine Encyclopädie der Wissenschaften und Künste 1. oddel. LXVIII. 1859, str. 403—422 s tabelo glagolskega in cirilskega alfabeta). Miklošič dokazuje tukaj, da je starocerkvenosl. pisava glagolica po postanku starejša od cirilice, vendar pa je mnenja, da je ni izumil Konstantin-Ciril, marveč so jo Slovani dobili že prej od Grkov ali preko Ilirov; sv. Ciril da jo je samo reformiral. Dobesedno pravi o tem: «Dabei ist im Allgemeinen zu bemerken, daß, wie alle menschliche Erfindungen so auch die Erfindung oder richtiger Einrichtung des glagolitischen und des cyrillischen Alphabetes nicht das Werk Eines Menschen und Einmaliger Ueberlegung, sondern das Resultat verschiedener von mehreren durch längere Zeit fortgesetzter Versuche war...» (str. 407). Ta Miklošičeva domneva pa je nepravilna, ker je danes na podlagi starih virov in internih momentov nepobitno dokazano, da je glagolico izumil sv. Ciril in da je zanjo uporabljal poleg grškega alfabeta tudi razne orientalske alfabete, kot je to v najnovejšem času jasno dokazal prof. Nahtigal v «Razpravah», ki jih izdaja Znanstveno društvo za humanistične vede v Ljubljani. I. letn. (1923), str. 135—178.

Pri tej priliki govori Miklošič na str. 407 sl. tudi o plemenih starih Slovanov ter podrobneje razpleta svojo, ozir. Kopitarjevo panonsko hipotezo, ki jo je nakratko izrekel že l. 1847. v gori omenjeni oceni Ostromirovega evangelija v izdaji Vostokova (Jahrb. der Literatur 1847, Bd. 119, str. 25 sl.), ter kratko večkrat pozneje (n. pr. Vergl. Lautlehre, 2. izdaja 1879, str. 33 sl.), podrobnejše pa v znamenitem uvodu k *Altslovenische Formenlehre in Paradigmen* (Wien 1874). Po njegovem mnenju je namreč starocerkvenoslovanski jezik potomec jezika panonskih Slovencev v sredini devetega stoletja, t. j. jezika onih Slovanov, ki so bivali v 6. stoletju na levem bregu spodnje Donave ter jih zgodovinarja Prokopius in Jordanes imenujeta *ουλαβηνοι* *σλαβηνοι* in katerih en del se je pomaknil na jug čez Donavo, bil premagan od Hunom in Turkom sorodnih Bolgarov in se z njimi spojil; en del pa se je preselil bolj proti zapadu in prodril v noriške Alpe; njihov jezik imenuje Miklošič novoslovenski ali noriško-slovenski. Tretji del teh Slovanov se je naselil v Pano-

niji ter segal po njegovem mnenju čez Donavo do vzhodja Karpatov, torej celo na velikomoravsko ozemlje. In jezik teh panonskih Slovencev imenuje on staroslovenski (Altslovenisch), ali tudi panonsko-slovenski, torej pravi starocerkvenoslovanski jezik. Starocerkvenoslovanske glagolske in cirilske spomenike pa imenuje «staroslovenske» ali «panonsko-slovenske». En oddelek teh južnih Slovenov pa je ostal v svojih bivališčih na levem bregu Donave in Miklošič imenuje njihov jezik dakijsko-slovenski. Slovenci so torej po njegovi teoriji segali od izvirov Drave na Tirolskem na zapadu, pa do Črnega morja na vzhodu nepretrgoma. To slovensko ljudsko maso pa so v 7. stol. Srbi in Hrvati, koncem 9. stol. pa še Madžari razdelili v dva dela, in sicer zapadnega, ki je mejil na Nemce ter prevzel zapadno kulturo, in vzhodnega, ki je segal do vrat carigrajskih in prišel pod vpliv grške kulture. Panonske Slovence so Madžari kmalu absorbirali. Ostali so od njih le današnji vzhodni Slovenci, t. j. Prleki in Prekmurci. Na zapadu je to panonsko-slovensko ozemlje segalo do Ptuja. Če razumemo pod izrazom «staroslovenščina» jezik panonskih Slovencev, potem je samo današnje vzhodnoštajersko in zapadnoogrsko (prekmursko) slovensko narečje direkten potomec tega jezika. Ako pa smatramo «staroslovenščino» za jezik vseh slovenskih plemen v «Noriku, Panoniji in na Balkanu», potem je po Miklošiču vsa današnja slovenščina direkten potomec tega častitljivega slovanskega jezika (Ersch-Gruber, p. 409). — Vendar se Miklošiču popoln dokaz za to trditev ni posrečil. Pozneje so njegovi nasprotniki trdno dokazali, da je prava domovina starocerkvenoslovanskega jezika v Bolgariji, oz. v Macedoniji, v okolici Soluna. Za razčiščenje tega vprašanja si je poleg V. Jagića pridobil pač največ zaslug prerano umrl slavicist V. Oblak, Slovenec, ki je v to svrho potoval po Macedoniji, zbral tam dialektološki material ter ž njim ovrigel Miklošičevo panonsko hipotezo. Da se je Miklošič te svoje hipoteze tako trdovratno držal do smrti, je pripisovati morda nekoliko pieteti do Kopitarja, ki jo je prvi izrekel, še bolj pa morda lokalno-patriotičnim razlogom. Saj je bil vendar iz nekdanjega panonsko-slovenskega ozemlja doma.

Pri vprašanju delitve Srbov in Hrvatov so poudarili že M. Murko, Miklošič in Hrvati, Ljublj. 1883, na raznih mestih, v Letopisu Matice Slovenske 1891, str. 256, op. 1., V. Jagić, Истоп., str. 703—704, T. Maretić, Rađ 112, str. 150 sl. in drugi, da Miklošič pri tem gotovo ni imel slabega namena in da mu tudi ni šlo za politiko. Da ni sovražil Hrvatov in povzdigoval srbizma, kot so mu Hrvati očitali, priča tudi dejstvo, da je v publikacijah

Jugosl. akademije v Zagrebu, katere častni član je bil od njenega začetka (1867), priobčil mnogo znanstvenih prispevkov, pisanih v hrvaščini, ki jo je, kot smo omenili že zgoraj, izmed slovanskih jezikov poleg materinščine-slovenščine edino obvladal v govoru in pismu in «ki je v teh letih (okoli 1850), sam laglje pisal in — pravijo, da — rajši govoril srbohrvaško nego slovensko».²⁶ Leta 1850. je bil udeležen tudi pri srbohrvaškem književnem dogovoru na Dunaju, ki so ga podpisali: Ivan Kukuljević, Dr. Dimitrije Demeter, J. Mažuranić, Vuk Stef. Karadžić, Vinko Pacel, Franje Miklošič, Stefan Pejaković, Gj. Daničić. Pri tem so se zedinili, da se za književni jezik vzame južno (hercegovsko) narrečje, in sicer v prvi vrsti «zato, što najviše naroda tako govori».²⁷ O imenovanem problemu samem pravi Miklošič pri klasifikaciji slovanskih jezikov v uvodu k Vergl. Lautlehre (Wien 1852), str. VIII s. sledeče: «So ausgemacht es unter den Gelehrten ist, was man unter Serben zu verstehen habe, so wenig ist dies hinsichtlich der Chorvaten der Fall». K Hrvatom prišteva prebivalce otokov in enega dela vzhodne obale Jadranskega morja, od Slovincem in Hrvatom skupne Istre pa do Dubrovnika, kjer prebivajo že Srbi; torej v glavnem samo Čakavce. Pravi pa nadalje, da meje niso na nobeni strani natančno dognane. Hrvatje se ločijo jezikovno od obojih predvsem po vprašalnem zaimku č a, za kar imajo Slovenci k a j, Srbi pa š t o. Vendar pa radi majhnih razlik obravnava hrvaščino in srbščino skupaj. Vprašalni zaimek k a j — č a — š t o je torej Miklošiču glavni, čisto jezikovni delilni moment, na podlagi katerega je delil južnoslovanska narrečja. Drugi moment navaja istotam, str. 321, namreč hrvaški (= čakavski) akcent, ki se od srbskohrvaškega — štokavskega v resnici zelo loči. Tako ima čakavščina n. pr. naglaševanje končnega zloga, ki ga štokavščina že zdavnaj več ne pozna (n. pr. čakavsko v o d â proti štokavskemu v ò d a). Kajkavce prišteva Miklošič jezikovno k Slovincem, po čuvstvanju in politični pripadnosti pa k Hrvatom. V drugi izdaji Vergl. Lautlehre 1879, str. 391 nasl. prišteva štokavce-ekavce pravilno k Srbom, ikavce pa po večini med Hrvate, samo Bunjevce k Srbom, ki so se pa šele kasneje posrbili, kot misli. Vendar za to mnenje ni imel pravega razloga. Pri tej delitvi se tudi preveč dobesedno²⁸ na-

²⁶ Prijatelj, Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino (krajšano: ČJKZ). V. 1926, 67.

²⁷ V. Jagić, Književnik, I. 1864, str. 179, in I. Prijatelj, ČJKZ, V. 1926, str. 38.

²⁸ R. Nahtigal, Franc Miklošič. (Slavnostni govor v Ljutomeru.) Ljubljanski Zvon XLVI. 1926, str. 571.

slanja na poročilo Konstantina Porfirogenita o bivališčih Hrvatov in Srbov ter istoveti Ikavce s Hrvati, Ijekavce pa s Srbi. Hrvati so mu tudi po večini katoliške vere, Srbi pa pravoslavne. Izrecno pa pripominja na koncu tega odstavka (str. 392): «Selbstverständlich darf diese Ansicht nicht als Versuch gedeutet werden beiden Völkern die Bahnen der Politik zu weisen: sie bedürfen einander.»

Historične razprave so: 1. Marija kći Angjelinina i Konstantin Arijanit (Rad jugosl. akad. znan. i umjetn. knj. 12. 1870, str. 1—9); Die serbischen Dynasten Crnojević. Ein Beitrag zur Geschichte von Montenegro (Sitzungsber. 112. 1886, 66 strani); 3. Ueber die altrussischen Kolbjäger (Archiv für slav. Philol. X. 1887, str. 1—7.

Miklošičevo prijateljstvo z Vukom Stef. Karadžićem je zbudilo v njem zanimanje za **narodno pesništvo**, predvsem srbsko-hrvatsko. Za to priča že dejstvo, da od naslednjih štirih Miklošičevih folklorističnih razprav obravnavajo kar tri srbskohrvatske narodne pesmi in sicer: 1. Die serbische Epik (Oesterreichische Revue 1865, Bd. II., str. 1—25); 2. Beiträge zur Kenntniss der slavischen Volkspoesie. I. Die Volksepik der Kroaten (Denkschr. 19. 1870., 60 str.). Tu je izdal in kratko komentiral stare hrvaške narodne pesmi, takozv. bugarštice. 3. Über Goethe's «Klaggesang von der edlen Frauen des Asan Aga». Geschichte des Originaltextes und der Übersetzungen (Sitzungsber. 103. 1883, 79 str.). 4. Die Darstellung im slavischen Volksepos (Denkschr. 38. 1890, 50 strani + 1 stran popravkov in dodatkov). To poslednje delo prišteva Maretić, Rad 112, str. 102, med najslabša Miklošičeva dela in je v njem čutiti že Miklošičevo starost.

Izdanja tekstov zavzemajo pri Miklošiču sicer važno in obširno panogo njegovega dela, vendar pa polaga večjo važnost na njihovo razlago. Pravi namreč: minima enim est (namreč gloria) in edendis, maxima in explicandis litterarum monumentis...» (Monumenta serbica, uvod str. VI). Izdal je mnogo starih spomenikov ter historičnega in deloma tudi folklorističnega in dialektološkega gradiva. Od spomenikov smo one, ki so izšli pred letom 1848. in tudi nekatere druge omenili že zgoraj, ostale pa navedimo tukaj.

V Slavische Bibliothek I. 1851. je priobčil dva teksta: str. 259—260: Popevko od Svilojevića, leta 1663. napisano

pesem bugarščico, ki je tukaj tiskana v prozi; str. 261—265: *Glagolitisches Fragment*, t. j. odlomek evangelija sv. Janeza 19. 9. do 19. 28. iz tako zvanega Marijanskega kodeksa. Leta 1851. je izdal na Dunaju celotni cirilski pisani Supraselski kodeks, ki smo ga omenili že zgoraj, pod naslovom *Monumenta linguae palaeoslovenicae e codice suprasliensi*, ki je zelo važen za poznavanje starocerkvenoslovenskega jezika, posebno v leksikalnem oziru. Izdal ga je po svojih lastnih načelih in sicer tako, da je vse kratice popolnoma izpisal, da je pisal vsako besedo zase itd. O teh svojih načelih izdajanja tekstov govori v uvodu. — Dve leti kasneje je izdal starosrbski rokopis *Apostolus e codice monasterii Šišatovac palaeoslovenice*. Vindobonae 1853. Knjiga je posvečena: «*Illustrissimo principi Michaeli M. Obrenović hoc patriae linguae monumentum venerabundus offert gratus editor.*» Knez Obrenović je namreč plačal tisk tudi te knjige. Rokopis pa je hranjen v samostanu Šišatovac v Fruški gori. Na Dunaj ga je Miklošiču poslal srbski patriarh Jožef Rajačić.

Kako si je Miklošič predstavljal izdajo teksta staroruske Nestorjeve kronike, je pokazal v študiji *Über die Sprache der ältesten russischen Chronisten, vorzüglich Nestor's* (*Sitzungsber.* 14. 1854, 50 strani), kjer je na koncu za poskušnjo natisnil 11 popravljene strani teksta iz začetka Nestorjeve kronike. Celo kroniko pa je po tukaj postavljenih načelih izdal leta 1860.: *Chronica Nestoris* (Vindobonae). Obljubljeni latinski prevod in slovar k Nestorju ni nikdar izšel.²⁹ V *Denkschr.* 7. 1856. je izdal pod naslovom *Die Sprache der Bulgaren in Siebenbürgen* katekizem, pisan v jeziku porumunjenih sedmograških Bolgarov. K tej razpravi je dodal v *Slav. Bibl.* II. 1858, str. 140—141 tri kratke dodatke (Zu-

²⁹ Za vaje slušatelj je izdal l. 1854. *Chrestomathia palaeoslovenica* (Vindobonae, str. 1—92). V drugi izdaji je izšla 1861.: *Chrestomathia palaeoslovenica cum speciminibus reliquarum linguarum slavicarum*. Vindobonae. Str. 1—114. Med drugim so v poslednji knjigi pridani tudi brižinski spomeniki in odlomek iz Nestorjeve kronike. *Evangelium s. Matthaei palaeoslovenice e codicibus*. Vindobonae 1856, 80 strani, je sestavljen iz različnih starocerkvenoslovenskih evangeljskih rokopisov, ki jih pa ne navaja. Tekst je izdan očitno tudi za šolsko uporabo ter nima ne predgovora, ne opazk in ne slovarja. Tudi *Lex Stephani Dušani*. Vindobonae 1856, je izdan brez komentarja. V uvodu pravi samo, da je tekst pretiskan iz P. J. Šafaříka «*monumentis servicis*», t. j. «*Památky dřevního písemnictví Jihoslovanův*». 1851. (Maretič, Rad 112, str. 128.)

sätze). V II. zvezku Slav. Bibl. je priobčil še: 1. Das Recht von Pskov (str. 46—65), važen dokument za rusko pravno zgodovino iz druge polovice 15. stol.; 2. Denkmal der neuslovenischen Sprache (str. 170—172), t. j. rokopis znane očitne izpovedi — *confessio generalis* iz XV. stol., ki ga hrani Študijska biblioteka v Ljubljani; 3. Die altslovenischen Legenden vom heil. Wenzel (str. 270—281) in 4. Brief des heil. Brun an Kaiser Heinrich II. (str. 307—312). H Kopitarjevimi 12 listom steksl. kodeksa, tako zvanega Klocovega glagoljaša je izdal iz Dipaulijeve zbirke rokopisov po njegovi smrti dva glagolska lista, ki imenovani kodeks dopolnjujeta, in sicer z naslovom: Zum Glagolita Clozianus (Denkschr. 10. 1859, str. 195—214). Skupno z E. Dümmlerjem je izdal Die Legende vom heiligen Cyrillus (Denkschr. 19. 1870, str. 203—248, ki je napisana v 9. stol., sam pa Vitam sancti Methodii russico-slovenice et latine. Vindobonae 1870, 29 strani.

V Starinah jugosl. akad. znan. i umjetn. je objavil sledeče stare spomenike: 1. Trojanska priča bugarski i latinski (knj. III. 1871, str. 147—188), kjer je tudi podrobno objasn timerografsko, gramatično in leksikalno stran te zgodbe o trojanski vojski, ki izvira nekako iz srede 14. stoletja. 2. Psaltir s tumačenjem pisan 1346 za Branka Mladenovića (knj. IV. 1872, str. 29—62) ni izdan v celoti, temveč le nekoliko izvlečkov, kot sam pripominja na str. 57, pač pa je celotno obdelan s filološko-jezikoslovne plati. 3. V VIII. knjigi Starin (1876), str. 1—19 je priobčil Izvještaj od god. 1772 o manastirih na Fruškoj gori u Srijemu, podastrt kr. dalm.-hrv.-slav. namjestničkomu vieću. 4. Miklošič in Rački pa sta v XII. knj. (1880), str. 206—225 skupno izdala nekaj starih zgodovinskih dokumentov pod naslovom Novo nadjeni spomenici iz IX i XI vieka za panonsko-moravsku, bugarsku i hrvatsku poviest, ki so prav za prav izvlečki iz raznih pisem rimskih papežev.

Z J. Müllerjem sta od 1860—1890 izdala 6 zvezkov Acta et diplomata graeca medii aevi sacra et profana, ki imajo veliko važnost za zgodovino vzhodne cerkve in vzhodnih držav. S Theinerjem pa je izdal še Monumenta spectantia ad unionem ecclesiarum graecae et romanae maiorem partem e sanctioribus Vaticani tabulariis edita... Vindobonae 1872 (z enim snimkom).

(Konec prihodnjič.)

KNJIŽEVNA POROČILA

Dve knjigi o slovenskih možeh. (Avgust Pirjevec, Slovenski možje. Založila Družba sv. Mohorja. Prevalje. 1927. 319 str. Lesorezi Miha Maleša. Mohorjeva knjižnica 20. — Ivan Lah, Vodniki in preroki. Vodnikova družba. Ljubljana. 1927. 126 str.)

Obe slovenski ljudsko-knjižni družbi — Vodnikova in Mohorjeva — sta skoro istočasno čutili hvalevredno potrebo, da seznanita svoje čitatelje s slovensko kulturno preteklostjo v njenih glavnih predstaviteljih. Težnja, zanesti pojmovanje in zmisel za kulturno tradicijo med najširše plasti ljudstva, je danes, ko se evropski človek nahaja na nekem kritičnem duševnem razdobju, pri vseh narodih zelo aktualna. Tudi slovenski preprosti človek bo iz teh dveh publikacij, upam, črpal pogum za sedanjost, vero za bodočnost in pa zavest, da ni sin kakega duševno brezimnega, parijskega naroda, v kulturnem občestvu duhov in ljudstev naroda tretje ali četrte vrste... Ako se to zgodi, potem sta knjigi vzlic svojim eventualnim hibam in pomanjkljivostim izvršili svojo nalogo in tako izpolnili občutno vrzel v našem popularnem slovstvu.

V predgovoru k drugemu delu knjige pravi Pirjevec, da nam bo po njegovih «Slovenskih možeh» «jasno kulturno prizadevanje našega naroda in njegova duševna moč, izražena v njegovih sinovih, od prebujenja do najnovejše dobe.» V prvem delu so očrtani možje, ki so bili «stožerji, po katerih je vzklilo in se razvijalo naše kulturno življenje», v drugem delu pa so kratko, jako kratko skicirane osebe, ki so bile «čeprav ne stvaritelji in borci v prvih vrstah, vendarle za razvoj raznih kulturnih panog med Slovenci zelo pomembni». Prvi del knjige obsega nad štirideset imen, drugi nad trideset.

Delo je sestavljeno po premišljenem načrtu. Glede marsikatero sprejete osebe bi se dalo debatirati, a v splošnem se je pisec ravnal po načelu, da opiše samo osebo, za katero razpolaga tudi s sliko. Iz tega razloga je moral odpasti življenjepis Kopitarja, ki bi gotovo sodil v zbirko «stožerjev»; prav tako ni v knjigi Dalmatina. Vzlic temu načelu pa bi pisatelj moral slovenskim protestantom posvetiti nekoliko več važnosti. To mogočno gibanje, ki je Slovincem v pol stoletja iz ničesar ustvarilo celo književnost, se ne more in ne sme odpraviti z edinim Trubarjem. Pirjevec bi moral protestantovskim pisateljem odmeriti posebno črtico, v kateri bi očrtal glavne zastopnike, njih delo in pomen, kakor je to storil v dobrem članku o «ljudskih pesnikih» Drabosnjaku, Andreašu, Kračmanu in Modrinjaku, kjer je tudi objavil samo Modrinjakovo sliko. Istotako bi smel biti v knjigi urednik Levec, igralec Verovšek, pravnik Žolger in še kdo.

Vendar je tudi tako zbran narod v vseh svojih slojih in zastopnikih. To je pisana vrsta obrazov od preprostega kmetovalca Černeta do tipičnega učnjaka Popoviča, od ljudskega pevca Kračmana do velikega umetnika Prešerna; duhovnik poleg zgodopisca, jurist in zdravnik, evropsko naobražen mecen in droben prosvetni delavec, glasbenik in slikar, misijonar in škof, politik in ideolog, sadjerejec in čebelar... Življenjepisi so podani v kratki, zgoščeni obliki, pisani na preprost, lahko umljiv način, nekoliko suhotno, a stvarno. Pisatelj je hotel poudariti zlasti to, kar je v stiku s kmetom. Tudi metoda piščeva je preprosta: življenjepisnim podatkom slede dela. Biografski podatki, posebno pa številne letnice, bi se dali mestoma skrócić, za deli bi morala slediti kratka in ostrá karakteristika opisane osebe in njegovega celokupnega

dela. Opisane može je skušal avtor ponekod organsko vezati med seboj, drugje mu to ni uspelo.

Piscu pa se pozna, da je svoje može dobro preštudiral in da zajema iz polnega. Najbolj prikupna je njegova stvarnost in treznost. Občutnejših netočnosti nisem zasledil. Zato so kakovostno članki na razmeroma enaki višini, le pisani so nekateri z manjšo toploto in so zategadelj nekoliko medlejši. S simpatijo in toploto je pisan članek o «bratcu Andreju»...

Lesorezi M. Maleša, delani često po slabih fotografijah, niso vedno posrečeni. Slikarjev primitivistični način je zabrisal marsikateremu obrazu njegovo karakteristično črto. Tako n. pr. Cankarjev portret v tej obliki gotovo ni sprejemljiv.

Pirjevčeva knjiga bo v splošnem ustrezala svojemu namenu; preprostejšemu slovenskemu človeku bo predvsem uspešno nadomeščala težje dostopni «Slovenski biografski leksikon».

Ivan Lah je svoji knjigi dal ožji okvir. «Namen naše knjige je, podati iz velikih slovenskih mož samo glavne in največje,» pravi pisatelj in citira znani Carlylejev stavek, da je «zgodovina sveta življenska zgodovina velikih mož.» Tako je Lah pod nekoliko pesniškimi naslovom «Vodniki in preroki» opisal štirinajst mož: Trubarja, Valvasorja, Vodnika, Prešerna, Vraza, Bleiweisa, Levstika, Stritarja, Jurčiča, Gregorčiča, Aškerca, Tavčarja, Kreka in Cankarja, jih poskusil z uvodno in zaključno besedo organsko zvezati med seboj ter tako podati Slovencem poljudno duhovno zgodovino slovenskega naroda v življenjepisih njegovih velikih mož. Vendar je pisatelj okvir vsekakor preozek; kakor je razvidno, se je Lah oziral samo na književnike in politike, docela pa je prezrl znanstvenike in umetnike neliterarnih strok, ki so nedvomno tudi bistveno sooblikovali slovenskega duha. Rutiniranega novelista pa izpričuje spretnost, s katero Lah veže in spaja posamezne osebe in dobe, tako da knjiga v neki meri res nudi vtis organske, zaključene enote. Carlyle, ki ga Lah citira, je s svojimi junaki podal nekaj izbornih portretov in je s svojim Cromwellom ustvaril eno najsijajnejših angleških kritičnih, življensko verodostojnih študij. A tudi o njem sodi angleški esejist Frank Harris, da je bil «preromantičen umetnik in prevelik oboževatelj junakov, da bi umel podajati njih hibe in pomanjkljivosti». Tudi Ivan Lah je romantik, ki rad idealizira. Kajti tudi «vodniki» in celo «preroki» imajo svoje človeške napake. Ako bi pisatelj teh slabosti tako dosledno ne preziral ter nam jih poleg vrlin očrtal z vsem človeškim razumevanjem, bi nam opisane osebe stale življensko bliže, a bi zato ne bile prav nič manjše.

Kvalitativno so članki na precej različnih stopnjah. Valvasor je dobro očrtan, mnogo bolje od Trubarja; zanimivi so zlasti številni in umestni citati. Tudi Vodnik ustreza, kjer pa pogrešam slike Linhartove. Tragedije Prešernovega življenja pa Lah ni zajel, prav tako Levstikovega in Cankarjevega ne. Te tri najvidnejše, v svojem bistvu globoko tragične postave slovske kulturne preteklosti bi zahtevale globljšega in pronikavejšega peresa. Kako bridke smrti so umirali ti trije možje — Prešeren razočaran in obupan, duševno ubit, Levstik, ki mu je po mrtvem čelu lazil mrčes, versko blazen, Cankar fizično strit, duševno čil, a že kakor v neki transcendentalni odsotnosti — to poglavje iz naše preteklosti bo treba čimprej napisati: sodobnikom v svarilo, potomcem v pouk. Lah pa je vzlic številnim citatom odmeril Prešernu celo manj prostora, nego ga ima kondenzirani, strogo biografski članek Grafenauerjev v njegovi «Kratki zgodovini slovenskega slovstva». Sinteze Lah ni podal. — Dobro je karakteriziran Vraz (str. 42.), zanimiva je tudi piščeva konstatacija na str. 44.:

«Naše jezikovno vprašanje se je razjasnilo; kar ni bilo mogoče takrat, ne bo mogoče nikoli».

Lah piše živahno in neposredno, včasih naravnost z entuziazmom; nekateri odstavki se čitajo kakor novele. Ta «novelistični» način ima to svojo prednost, da bodo preprosti čitatelji njegovo knjigo radi čitali, ima pa tudi svojo nevarnost, ki tiči v tem, da postane pisatelj nejasen, širokobeseden, s težnjo po idealiziranju in da zaide v netočnosti, ki presega meje pesniško dovoljenega. Poljudna portretna študija bi morala biti nekako na meji znanstvenega in umetniškega oblikovanja, nikakor pa ne sme nasprotovati znanstvenim izsledkom ali življenjskim dejstvom.

Lah ponavlja (str. 9.) prosto po Grafenauerju, da sta izšli prvi dve slovenski knjigi leta 1550.; Pirjevec se izraža oprezneje in pravilneje, da smo Slovenci dobili prvi dve slovenski knjigi okoli leta 1551. (str. 12.). Ni točno, da je Prešeren «leta 1820. dovršil gimnazijo in licej ter odšel na Dunaj študirat pravoslovje» (str. 32.). Prešeren je leta 1821. končal gimnazijo in licej v Ljubljani ter dovršil na Dunaju tretje leto «filozofije», na kar je študiral pravo. Preohlajna je nadalje trditev, da je Prešeren, vrnivši se v Ljubljano, «vstopil v službo pri finančni prokuraturi, ker pa je čutil pritisk tujstva, je vstopil v pisarno dr. Crobatha kot odvetniški koncipijent» (str. 33.). Bivanje v Celovcu je prav zanimiv intermezzo v Prešernovem življenju! Pri Levstiku bi bilo treba omeniti, da je dal pobudo za ustanovitev «Matiče Slovenske» in «Dramatičnega društva». Čudna pomota se je vrinila piscu na str. 102., ko piše o Tavčarju: «Balkanski topovi leta 1912. pretresajo belo Ljubljano. Državna oblast preži na zadnji ostanek slovenske samostojnosti. Dr. Tavčar županuje in piše „Visoško kroniko.“ «Visoške kronike» Tavčar vendar ni pisal pred vojno! Kakor ugotavlja Prijatelj v «Slovenskih pisateljih», je bila «Visoška kronika» napisana v letih 1918./1919., «Cvetje v jeseni» pa v letih 1916./1917. O Kreku trdi Lah, da je bil «leta 1895. izvoljen v državni zbor, kjer je posled do smrti zastopal in zagovarjal pravice slovenskega ljudstva» (str. 109.). Pravične bi mu moralo biti, da je bil Krek leta 1897. prvič izvoljen za državnega poslanca, leta 1900. odklonil novo izvolitev in jo leta 1907. zopet sprejel. — Nejasna mi je kombinacija na str. 3., da je delo Cirila in Metoda «sinilo mimo grede celo v zaprte predele korotanskih gorá, da je vtisnilo svoj pečat v brižinske spomenike». «Spomin na „Staro pravdo“» ima po moji sodbi bolj socialno, nego nacionalno ozadje. Uvodni stavki v članku o Levstiku pa so končno tudi za preprostega čitatelja vendarle preveč — preprosti.

To je samo nekaj obrobni opazk, ki pa, kakor tudi težnja piščeva po idealiziranju oseb (Vodnik, mestoma Tavčar, Gregorčič, Stritar i. dr.), katera kritičnejšega čitatelja neprijetno moti, vendarle ne morejo zmanjšati bistvene vrednosti Lahove knjige. Ta vrednost je, kot že omenjeno, predvsem v načinu pripovedovanja, v živahnem, zares poljudnem in privlačnem tonu, ki bo preprostega človeka mikal in vabil, da se bo z lahkoto vsaj v glavnih potezah seznanil s slovensko kulturo in literarno preteklostjo. S tem pa je delo izpolnilo svojo dolžnost. — Knjigo, ki je izšla v zelo okusni in prikupni opremi, nazorno krasi številne posrečene in prav zanimive reprodukcije krajev in oseb.

Fran Albrecht.

France Veber: Idejni temelji slovanskega agrarizma. Programatična socialna študija. Izdala in založila «Kmetijska tiskovna zadruga v Ljubljani». 1927. Str. IV + 335.

Knjiga z zgornjim naslovom je že deveto delo našega neumornega filozofa Vebra. Vse njegove stvari so precej obsežne, nad 200 do preko 600 strani,

tekem sedmih let in vse v pristnem, a vendar doumnm, znanstvenem duhu! Ker knjiga ni našla onega odmeva v znanstvenih krogih, kakor bi zaslužila, pa tudi ne v ostali inteligenci, posebno še oni, ki se strokovno bavi s socialnimi problemi, ali pa praktično udeleži na socialnem polju, ne pri poklicnih politikih in pedagogih, zato čutim potrebo, da nanjo opozorim z vročo željo, da kleno zrno požene svoj sad na pripravnih njivi.

Delo je razdeljeno poleg uvodnih misli na pet poglavij: družina in narod, sloj in slojna produkcija, sinteza obeh, agrarizem — osnova sociologije ter agrarizem kot svetovno-življenski nazor. Zgodovina človeštva je zgodovina njegovega razvoja, njegovih idej in vrednot, ki jih skuša na svoj način realizirati. Vsaka kulturna doba izraža te izvestne ideje in vrednote. Višina kulture, nje napredek, oziroma nazadovanje, zavisi ne samo od višine dotičnih idej in vrednot, ampak tudi od popolnosti izoblikovanja teh vrednot. Zadnjega pisatelj ni poudaril, da so bili časi, ko se je v prvi vrsti le zadnji činitelj uvaževal, n. pr. precenjevanje oblike ali lika v impresionizmu in nasprotno v ekspresionizmu. Pisatelj loči štiri dobe človeške zgodovine: dobo prirodnega, metafizičnega, kompromisnega in socialnega pojmovanja človeka ter imenuje tretjo le pripravljalo dobo za sedanjo, ki hoče biti izrazito socialna. Socialna doba je bila sicer že srednjeveška s svojim socialnim in metafizičnim univerzalizmom, ki je posameznika do mozga podružabil na vseh področjih. Individuum ni imel svoje volje; obvladala ga je volja zajednice, v kateri je zrastle, obvladala ga je cerkev s svojim naukom ter ga navduševala za boljši svet, a jačilo je to naziranje še znani problem o univerzalijah, zlasti ona smer, da je splošnost nad čutnim svetom v svetu idej kot pralik (universalia ante res). Vendar je pa ta srednjeveški socialni univerzalizem s svojim malikovanjem družbe enako enostranski, kakor je v novejši dobi individualizem, ki se razbije ob problemu zajednice. Veber meni, da je današnja četrta doba samonikla, ki hoče urediti v prvi vrsti razmerje človeka do človeka, ne pa kakor prejšnje, odnos do prirode ali do Boga. Prej bi trdil, da je kompromisna, ker hoče izvršiti faktično sintezo med univerzalizmom in individualizmom, ki obstoja v teoriji že od Kanta in Schleiermacherja, v personalizmu. Saj sta znani od takrat imperativni gesli: «Stori svojo dolžnost v službi človeštva ter ne zabi pri tem svoje osebe!» in «Delaj na razvoju svoje osebe ter pazi na skladnost z zajednico in čast človeštva!» Res je sicer, da veliki pokreti v človeškem življenju nastojajo radi velikih in izrednih dogodkov, ki človeštvo do dna duše pretresejo ter ga zopet nauče — moliti, zopet ceniti večne vrednote. Take vrste dogodek je bila svetovna vojna z vsemi posledicami, a ideje in vrednote so bile že pripravljene ter so se človeštvu prikazale le z večjim in močnejšim sijajem. Zato je težko govoriti o samoniklosti in o prelomu najnovejše dobe, pač pa o preokretu in razvoju.

Socialno razmerje človeka do sočloveka označuje Veber kot psihološko, pa ne toliko umske kakor predvsem nagnosti narave, kjer igrajo čuvstva in stremjenja glavno vlogo. Iz tega socialnega vidika mu razpadejo človeške zajednice v dve vrsti: na eni strani v družino, pleme, narod, raso in človeštvo, na drugi strani pa v vse posamezne sloje ali stanove od zemljedelca, obrtnika, industrijca do umetnika, znanstvenika itd. Kot temeljni edinici nam Veber v prvi vrsti na podlagi podrobne psihološke analize izkaže družino in narod, prvo v glavnem kot instinktivno-animaličnega občutja, drugo bolj racionalno-duhovne oblike. Človek kot pripadnik teh edinic je križišče kaj različnih svetov: anorganskega, organskega, biološkega (animaličnega) ter kulturnega

(normativnega) sveta, zato je tudi tako komplicirano bitje na podlagi medsebojne zakonite zveze teh štirih sfer nižjega in višjega reda, ki kaže neodvisnost nižjih od višjih, pa zavisnost višjih od vseh nižjih. Človeško življenje se potemtakem razvija ter se dotika na eni strani življenja «živali», na drugi strani pa se približuje življenju «angela», kolikor goji v družini instinktivno-animalično plat na prvi, oziroma kolikor neguje izključno racionalno-duhovno (kulturno) življenje v obliki «človeštva» na drugi strani, v narodu samem pa si tako rekoč držita ravnovesje žival in kultura. Šele v naciji prav za prav prevladuje duhovno (kulturno) življenje, dasi Veber pojem nacije rabi bolj v zmislu rase, ko govori o germanski, romanski slovanski naciji, namesto rasi. Še eno izpopolnitev te prve linije socialnega razvoja človeškega življenja bi bilo na tem mestu omeniti, to je kulturno okrožje, ki obsega več nacij, oziroma ras, v eno kulturno skupino; saj govorimo o kulturnem zapadu, ki ga ločimo od kulturnega vzhoda. Tako bi izpolnjena prva vrsta edinic nudila tole sliko: družina, pleme, narod, nacija, rasa, kulturno okrožje, človeštvo, kjer bi tvorila družina korenino, narod deblo, kulturno okrožje krono razvojnega «drevesa» socialnih edinic, katera se dviga vedno više k vzoru človeštva — človečanstvu.

Drugo važno delitev zajednic na sloje ali stanove gradi Veber enako na določene duševne temelje in tudi tu izkleshe zakonite odnošaje med njimi, zasedane v strukturi človeške psihe. Kakor proizvaja prva vrsta zajednic od družine do človeštva predvsem živiljenje samo ter prideluje zato potrebne življenske energije, bodisi animalične, bodisi duhovne, zaradi česar jo po vsej pravici Veber imenuje formalno produkcijo, tako producirajo sloji s pomočjo družinsko-narodnega življenja predmete ali objekte, potrebne za tako ali drugačno animalično-duhovno življenje samo. Zaradi tega je družinsko-narodno življenje formalni, slojno delo pa materialni plod teh edinic, kateri izvira iz splošnih, duhovnih sposobnosti človeka ter meri na proizvajanje socialno vrednih predmetov. Razlike med sloji gradi Veber logično na teh treh razlikah proizvajanja: 1.) kaj se proizvaja, 2.) kako in 3.) v kateri okoliščini. Prvo imenuje razliko v objektih, drugo v načinu in tretjo v okoliščini produkcije. Te razlike tvorijo razne vidike ali razvrstila, po katerih razpadejo razne slojne produkcije, oziroma pristojni sloji sami, na razne vrste. Objekti slojne produkcije pa so nositelji socialnih vrednot ali v zvezi z njimi; zato socialne vrednote določajo razvrščenja raznih slojev. Ker pa so zopet Vebru vrednote v tesni zvezi z določenimi psihičnimi pojavi, namreč s čustvi, tako da bi sploh brez teh «že beseda vrednota bila prazna beseda brez vsakega lastnega pomena». Če bi n. pr. človek ne doživljal določenih čustev, ko n. pr. jé in pije, posluša pesem, sliši tako ali tako novico, zadene srečko ali ne, daruje revežu ali se huduje nad njim, manifestira za narodno zedinjenje ali čita o narodnem preganjanju, je v duhu zbran itd., bi ne poznal pozitivnih vrednot prijetnosti, lepote, resnice, sreče, dobroti, svobode, svetosti, oziroma negativnih (polarnih) vrednot. Taka razdelitev vrednot je psihološka. V Vebrovi terminologiji izrazimo kratko takole: čustva predočujejo vrednote ali kažejo na vrednote, so predočevalci vrednot. Vendar pa je v psihologiji še to vprašanje jako sporno zaradi tega, ker ne moremo na enak način ločiti doživljanja od doživetega (predmeta) kakor ločimo dojemanje predmeta in dojeti predmet, n. pr. gledam knjigo in doživljam veselje. V primeru doživljanja veselja nad uspehom n. pr. je doživljanje z uspehom v taki tesni zvezi, oziroma zlito v en pojav, da le v naknadni refleksiji oboje ločimo, oziroma da sočasno dojemamo uspeh in doživljamo veselje, ko se dojemanja niti ne zavedamo

radi premoči čuvstvovanja. Dojemanja torej ločimo od doživljanjev, oboji so akti ali pojavi z aktno intencionalnostjo, z neko usmerjenostjo na nekaj, česar ne zamenjujemo z materialno intencionalnostjo. Materialno intencionalnost določene vrste, namreč neko izlivanje k predmetu in njega omreženje, kažejo samo nekatera čuvstva, zato tu intencionalnost ne more biti čuvstvom bistvena. Odločitev glede spora o predmetnosti čuvstev je pa še tem težja, ker jih med doživljanjem ne moremo neposredno pozorno opazovati. Drage volje pa priznam Vebrovi psihološki klasifikaciji vrednot velikopoteznost, izvирnost ter močno privlačnost, dasi ni polagal nobene važnosti na drugače splošno znano razdelitev v prave in neprave vrednote. Podrobna nadaljnja analiza izkaže, da je zemljedelski sloj «začetni in končni producent sploh vseh socialnih vrednot od najpreprostejše prijetnosti-neprijetnosti do najvzvišenejše verske svetosti — ničevosti», da je to fundamentalni sloj tako v načinovnem pogledu kakor glede psihološko-fiziološke okolice produkcije ter glede socialne plati strukture njegove psihe.

Tretji, glavni del knjige posveča Veber v obsežnem pohodu sintezi družinsko-narodnega in slojnega socialnega vidika. Za izvršitev te sinteze mu služi kot vodilna misel: čim večja je psihološko-strukturna nezavisnost slojne produkcije, tem bolj dejansko sovpadе slojni socialni vidik z družinsko-narodnim. Maksimalno nezavisnost svoje produkcije pa kaže ravno zemljedelski sloj, zato mu gre fundamentalni značaj z družinsko-narodnega stališča. To svojo glavno tezo dokazuje Veber prvič na podlagi historičnega argumenta: zgodovina izpričuje fundamentalnost zemljedelskega sloja v družinsko-narodnem pogledu. Drugič sloni dokaz na analizi, da zemljedelski sloj ni bil le edini začetnik kulturnega, to je specifično človeškega razvoja, temveč da je in ostane edina in potrebna osnova tega razvoja. Ta argument zove Veber slojno-teoretični argument, s katerim pokaže z vidika objektov borbo zemljedelskega sloja, segajočo do dna duše, za kruh, svobodo in vero, torej njegovo fundamentalnost z vidika objektov, slično pa tudi v načinovnem in okolišnjem pogledu. Zemljedelski sloj tvori neobhodni temelj za ostale sloje. Končno pokaže Veber s tretjim, mentalno-teoretičnim argumentom, z a k a j je zemljedelski sloj pričetek, pa tudi neobhodna nadaljnja osnova vsakterega kulturnega razvoja, kjer se previdno ozira na misli ruskega sociologa Sorokina (Ideologija agrarizma, v hrvatskem prevodu, v Zagrebu 1924), ter kaže na posebnost in fundamentalnost zemljedelske mentalitete in nje razmerje do vseh ostalih mentalitet. Ta lepi oris in razlaga osmorice nasprotnih mentalitet je nekaj povsem novega ter ne poznam kaj podobnega v tuji literaturi.

(Konec prihodnjič.) — Simon Dolar.

André Lichtenberger: Moj mali Hlaček. S pisateljevim in založnikovim dovoljenjem prevel Jožef Ovcа. Mohorjeva knjižnica 19.

Teškoče stoletje je sprožilo v Babilonu ob Seini nad 50 slovstvenih «izmov». Najrazličneje se tolmači pač imperializem. Seillière in L. Estève čutita v njem zagovor razuma, Jean Muller povelečevanje navdušenja, Reboul prebujo keltskega plemena, Canudo premoč zapadnega sveta, Sauvebois pa sen o francoski Evropi. Ako Florian-Parmentier prišteva Lichtenbergerja v omenjeno knjižno strujo, si jo vsekakor razlaga vobče kot idealistični prerod iz najnovejše dobe. André Lichtenberger, rojen 29. novembra 1870. v Strasburgu in danes muzejski ravnatelj v Parizu, nam ni docela neznan. V svečanu 1922. se je na svoji šetnji po Jugoslaviji oglasil tudi v Ljubljani s predavanjem, na kar je priobčil v dnevniku Victoire vrsto prikupnih člankov o naših

krajih. Tedaj so neke njegove drobnjave zagledale beli dan v tukajšnjih novinah. Prvo večje delo — *Mon petit Trott* — nagrajeno 1898. po Francoski Akademiji, pa nam je lani ponašil odličen kulturni delavec, skrit pod pohlevnim psevdonomom.

Lichtenberger ima precej literarne prtljage. Čisto na dnu kovčega leže družboslovne razprave, n. pr. *Socializem v 18. stoletju* (1895), *Socializem in revolucija* (1899). V *Alzaciji* (1912) ovaja razborega folklorista ter umetnostnega zgodovinarja, ki je umel zbrati snopec znamenitosti iz rodnega mesta in okolice. Iste zemlje se je spomnil med drugim tudi v slikovitem romanu *Juste Lobel Alsacien*, ki sicer riše moderno mednarodno pacifistično družbo, naposled pa izzvení v odločnem domoljubju, prostem vsake deklamacije, nagnjenem bolj v ironijo nego v lirizem.

Kakor se cela četa raznorodnih romanopiscev zadnja leta puli za čim zanimivejše, izredne psihološke primere, tako tudi naš avtor rad poseže v to smer. Ali najbolj se mu posrečijo mladostni liki. «Hlaček» na priliko je vzor srčkane naivnosti, genljive dobrosrčnosti. Otroška duša je prikazana v ljubki obliki, ob kateri se bodo odrasli morda še bolj naslajali nego mladina sama. Ženski nasprotek mlademu junačku pa je *Petite Line*. Tudi *Notre Minnie* (1907) zavzema častno mesto v galeriji sodobne dece: živahna navihanka, v kateri se podzavestno budi božanska želja po nežnosti, žrtvovanju in velikodušnosti — sami znaki pristne ženskosti. Kako hrumí po mračnjaškem salonu svoje pobožne botre, premetava nje pohištvo in obenem nje načela, nastopa kot posrednica in tolažnica — vse to je prikazano z milino, čuvstvom, duhovitostjo. *Petite Madame* (1912) vsebuje začetna zakonska leta Jacquesa in njegove Jotte: njuna svatbena pot na italijanska jezera, spor s trmoglavo taščo in vdanim tastom, prepirčki, zapečateni s poljubom, rojstvo trinoškega frkolinčka — same prelestne, genljive, istinite sličice. Jesen prikazuje propadanje: simpatičen klubovec *Le Hertier*, hoteč omalovaževati zob časa, doživi kruto razočaranje; počasi mora «izpreči», pri čemer nam služi kot nauk vedre filozofije.

S temi in takimi umotvori je Lichtenberger predočil celo generacijo v posameznih razdobjih. Ali najrajši se vrača k dražestnim malčkom. Tako je pred malo meseci dal med ljudi *Des Enfants dans un jardin*. Četvero otrok snuje na vrtu pred očmi starca, vajenega dedkovati: prezreli svobodnjaški *Jean Pierre*, malenkostno nežna *Kikette*; bodoči epikur *Phyko*, neustrašni *Aleksander Debeli*. Vsi živi stvori so tu prostorsko domači s stvarmi, tu se drami nagon pravičnosti in svojine itd.

Pa naj zadoščajo pričujoče vrstice kot uvod Mojemu Trottku, ki ga je prelagatelj oblekel v pripupne slovenske hlačke: niti osoren koščenec jih ne bo mogel kdové kaj brezasto gledati. Samo tu pa tam kaka nitka se jih še drži od tujega krojača, takó pridevnik «petit», ki po krivem izpodriva domačo pomanjševalnico, n. pr. majhen angel, mala jagnjeta, mali otroci (otročički) itd.

A. D.

Ivan Nevistić: Ksaver šandor Gjalski. Studija. Zagreb 1928. Izdanje «Vijenca». 96 str. v 8°.

Hrvatski slovstveni kritik in urednik «Vijenca» dr. Ivan Nevistić, ki je lani izdal impresije o srbsko-hrvatski moderni liriki «Lirika na bespuću», pripravlja široko zasnovano studijo «Hrvatski realizem». Poglavlje te studije je spis o Ksaveru šandoru Gjalskem, ki je izšel po jubilejnem letu «zagorskega Homerja», kakor so nekoč naivno kadili avtorju tudi pri nas znanih romanov

in novel iz zagorskega življenja. Fragmentarnost Nevistićeve studije o Gjalskem občuti bralec v tem, da Gjalski ni postavljen v svojo dobo in v sredino njenega slovstvenega življenja; s tega širšega, zaokroženega vidika bi se bolj videle tudi nekatere njegove pozitivne strani. To in pa primerjava z drugimi sodobnimi pisatelji je snov dveh posebnih poglavij omenjene studije. To je tudi razlog, da Gjalski v tem spisu ni celovit. Njegova osebnost stopa v ospredje le toliko, kolikor se neposredno zrcali v spisih. Avtor je pač le v zasilno izpopolnitev dodal na koncu v petitu biografske in bibliografske podatke. Nevistićev «Gjalski» ni tedaj celotna studija o Gjalskem, kakor je n. pr. A. Barca o Šenoi. To pa nikakor ne zmanjšuje vrednosti te knjige. Po svoji serioznosti, po avtorjevih literarno-kritičnih kvalitetah in po znanstveni obdelavi snovi je to ena najboljših slovstvenih studij v novejši hrvatski literaturi.

Nevistić ni impresiven in zato subjektiven kritik; njegov «Gjalski» je plod temeljitega in metodičnega proučevanja. Spise K. S. Gjalskega je razdelil po temah in problemih v pet skupin, ki jih zapovrstjo obravnava, na kar preišče jezik in slog, način konstrukcije romanov in novel ter vpliv Turgenjeva kot najjačjega med vsemi; spojivši vse poteze, dobi na koncu jasen literaren profil. Nevistićeva analiza je večša, obravnavanje predmeta živahno, nikjer suhoparno, tako da je studija mikaven in prepričevalen spis. Gjalski je sicer izgubil marsikak doslej popularen epiteton ornans, zato pa je po Nevistiću njegovo literarno mesto določeno ostreje in pravilneje nego je bilo dosihdob. To mesto objektivno ni kdo vé kako visoko, saj je Gjalski manj izviren kot so trdile površne sodbe. Ta epigon Turgenjeva je po Nevistiću «romantik realizma», slab konstruktor v romanu in noveli, subjektiven, lektiri in družabnim predsodkom podvržen opazovalec svojega časa, enostranski v idealiziranju preteklosti, lirik in sentimentalec brez večje globine.

Po tej studiji I. Nevistića pričakujemo z velikim zanimanjem in z najboljšimi nadejami njegov «Hrvatski realizem».

B. B.

Niko Bartulović, More u našoj književnosti. Biblioteka Jadranske Straže. Svezak 5. Str. 40.

Jadranska Straža je izdala to živahno pisano študijo Nike Bartulovića, ki je izšla leta 1925. v «Srpskem književnem glasniku». Pisec je podal pregled pomorskih motivov v hrvatski, srbski in slovenski književnosti od najstarejših dni do danes. Pripoveduje, kako je morje s svojo lepoto, silo in strahoto, s svojimi neizmernim bogastvom vplivalo na domišljijo poetov in pripovednikov. To je prvi poizkus te vrste in je spričo priznane književne kulture Nike Bartulovića zadovoljivo uspel. Hvale vredno je, da pisec jemlje v poštev tudi slovensko slovstvo. Omenja Prešerna, Jenka, Gregorčiča, Aškercu, Medveda, Ketteja, Župančiča, Grudna, Samca.

Knjižnica «Jadranske Straže» ima prikupen propagandni namen: vzbuditi zanimanje za naše morje. Bartulovićeva literarna študija utegne širše kroge vzpodbuditi tudi k zanimanju za našo književnost. Zato je to delce vredno, da opozorimo nanj slovensko čitajoče občinstvo, zlasti učiteljstvo, ki v šoli češče govori o morju. Bartulovićeva študija pa bi v tej izdaji mnogo pridobila, če bi se ji priključila antologija najlepših pesmi o morju. Čudimo se, da «Jadranska Straža» ni izdala dvojnega zvezka s to študijo in s cvetoberom naše pomorske poezije. Tako antologijo bo morala prej ali slej objaviti v posebnem zvezku.

B. B.

K R O N I K A

Koncerti. — Kaspar Cassado je čelist svetovnega slovesa in hvaležni moramo biti Glasbeni Matici, da se ni ustrašila gmotnih žrtev in nam je omogočila njegov koncert. Lani sem v Pragi slišal najslavnejšega čelista Pabla Casals, učitelja Cassadovega. Odkrito me je veselilo, da je učenec podedoval vse vrline svojega učitelja. Njegov simpatični nastop je oduševil občinstvo že pred koncertom; no, spored je pričal o visoki kulturi ter poznavanju literature, v katero se je Cassado poglobil tudi kot skladatelj. V njegovi sonati je polno globokih domislekov, ki jih avtor obdelava z veliko kompozicijsko tehniko, svojemu instrumentu primerno. Kot instrumentalistu mu ne zamerim, da je klavirski part — po vzoru starih mojstrov — potisnil v ozadje. Tudi ostale točke sporeda so bile zastopane po starih predbachovskih mojstrih in po Bachu samem. S tem je dobil koncert neko slogovno smer, ki jo mi malo poznamo. Hvaležen sem Cassadu, da nas je s te vrste glasbo seznanil natančneje. Izvajanje vseh točk je bilo na višku, kakršnega pri nas nismo vajeni. Po prvih taktih je bilo občinstvo kakor zamaknjeno, odobravanje se je stopnjevalo od točke do točke.

Komorne koncerte so priredili razen Cassada še: Jadviga Poženelova, Jelka Stamatovičeva in Sancinov trio. — Poženelova nam je zaigrala po večini francoske impresioniste, pa tudi Albeniza, Prokofjeva in Kogoja. Ni umetnica velikega sloga, tudi programa ne zna sestaviti, vendar pa ume podajati impresionistične igračke dokaj zanimivo. Tudi Kogojev «Andante» je zaigrala z umevanjem. Za Prokofjeva pa je prešibka; tudi tehnično. Mogoče je sama čutila, da bi velike forme (sonate) ne zmogla, zato se ji je izognila, kar je pa vsekakor škodovalo programu. Iste pogreške imajo tudi vsi koncerti solo- pevcev. Stamatovičeva, ki ima precej voluminozen glas, ga je razmetala v sam drobiž. Nekaj pesmic je zapela dokaj mikavno, pri nekaterih je zavlačevala tempo, n. pr. pri de Fallovih. Zakaj se nam podaja sam impresionizem? Zakaj tako redko slišimo Bacha, zakaj nikdar Mahlerja, nikdar Schoenberga, Milhauda, Bartoka, Poulenca i. dr. Ali smo res tako pomehkužena generacija? V Pragi je Emil Burian dal večer slovaških pesmi (III. zvezek Vitězslava Nováka). Ker so pesmi urejene kot nekak cikel (petnajst jih je), ni bilo čutiti nikake monotonije in cela zbirka je učinkovala kot eno samo veliko delo. Letos je izšel IV. zvezek. Sezite po njem in naj se kak pevec potruži ter nam ga zapoje. Teh nesmiselno-provicialnih sporedov mora biti vendar že konec! — Z velikim zanimanjem bomo zasledovali nadaljnji razvoj tria Sancin (gosli), Matz (čelo), Maršičeva (klavir). Ako jih usoda ne razžene, moramo z njimi računati kot z bistvenim delom najbližjega razvoja naše glasbene kulture. Z Beethovnovim mladim opusom so se uvedli ob priliki novinarskega koncerta. Od te dobe so v teku treh mesecev naštudirali in se poglobili v toliko del, da so nam na samostojnem koncertu v filharmonični dvorani mogli podati že tria treh velikih čeških mojstrov: Smetane, Dvořaka in Nováka. Kot dodatek so zaigrali počasni stavek iz Paul Juonovega tria, ki ga imajo tudi naštudiranega. V Celju so nastopili, v Zagrebu ponovno; mladi so, ambicioznejši in resni umetniki ter edino združenje te vrste v naši državi. Igrali so vzorno. Prepričan sem, da bo tvorila sicer maloštevilna, a muzikalna publika, ki se je zbrala na njihovem prvem koncertu, stalen kader njihovih častilcev, ki se pa bo od nastopa do nastopa pomnoževal.

Z drobnimi skladbami je nastopil romunski pevski zbor iz Bukarešte ter nas prepričal o veliki zmožnosti svojega pevovodje, o krasnem glasovnem ma-

terialu, s katerim razpolaga, ter o vzorni zborovski disciplini. Škoda, da so podajali manjvredne skladbe, vseskozi lahko izvedljive ter starejšega datuma. Bil je v pravem smislu besede popularni koncert. Podoben njihovem nastopu je bil koncert pevcev združenja jugoslovanskega učiteljstva. Pri teh ima kapelnik lahek opravček; vsi so kolikortoliko podkovani v harmoniji in intonaciji že iz učiteljišča; zato se čudim, da ni njih pevovodja izbral težjega sporeda, četudi bi moral poseči v češko ali katero drugo zborovsko zakladnico. Izvajali so le slovenske pesmi: Adamiča, Lajovca, Ravnika in Škerjanca. Obljubljali so Kogoja, pa jim je bil menda pretežak. Ves spored so izvajali pod Kumarjevo taktirko izvrstno. Ravnikove nove skladbe so naravnost užgale. — Železničarski pevski zbor «Sloga» je pod vodstvom H. Svetla zapel nekaj zborov večjega obsega z orkestrom ter nekaj krajših a capella. Škoda, da zbor še ni na višini, kjer bi se mogel z uspehom poprijeti tako častnega dela. Gotovo pa mu študij večjih opusov koristi neprimerno več kot če bi se ukvarjal z narodnimi in zastarelimi umetnimi pesmaricami. Dobre volje je bilo mnogo, požrtvovalnega dela mogoče še več, zunanji uspeh pa je izostal. Naj jih to ne ovira v nadaljnjem delu! Mogoče se jim sčasoma posreči, zbrati par dobrih višjih glasov (tenorjev in sopranov), katerih jim primanjkuje.

Krasen, ako tudi neenoten spored nam je podalo orkestralno društvo in zbor Glasbene Matice s sodelovanjem našega najboljšega pianista, Antona Trosta. Orkester je dirigiral E. Adamič tako sigurno kot doslej še nikdar. V proslavo Schubertove obletnice smo slišali njegovo uverturo v italijanskem slogu, ki pa za ostalim znanim Schubertom zelo zaostaja. Orkester je svojo dinamsko disciplino pokazal v Janačkovi godalni suiti, ritmično pa nas je presenetil i Adamič i orkester v spremljevalni vlogi Rahmaninovega klavirskega koncerta, ki ga je mojstrsko zaigral Trost, ki mu številno zbrana publika sploh ni dala oditi brez dodatka. Prav srečen zaključek koncerta sta bili dve točki iz Stravinskega genialne suite «Žar ptica». Med orkestralnimi točkami nas je zbor Glasbene Matice seznanil s tremi starimi Gallusovimi skladbami. Pevovodja M. Hubad jih je naštudiral vestno in z ljubeznijo ter oddirigiral slogu primerno, brez nepotrebne sentimenta, ki ga polifone skladbe itak ne prenesejo. Prepričan sem, da bo naš Matični zbor na Češkoslovaškem uspel nad pričakovanje ter da bodo tudi naše zborovske skladbe deležne splošnega priznanja.

Slavko Osterc.

Naša mlada umetnost v tujini. — Take živahnosti v prirejanju umetnostnih razstav izven slovenskih meja, kakor smo je bili priča zadnje čase, že dobrih dvajset let ni bilo opaziti. To je bilo takrat, ko so naši mladi impresionisti na tujem poskušali priboriti si priznanje, ki ga jim preozka domovina ni dala. In kakor da se ponavlja slovenska zgodovina, je prav tako spet v naših dneh. Menda bo treba, da tudi povojna generacija prej ostari, preden jo bo oficijelna javnost priznala in ji omogočila neoviran razmah. Odtod tudi v teh letih isti njen skrajni napor, najti zunaj pred strogim, pred strožjim in čisto nepristranskim forumom potrdilo svoje življenske upravičenosti in cene. Po nagibu torej prav za prav stvar osebnega interesa ožjega krožka, v neizogibnih posledicah pa boj za priznanje novega pokolenja in njegovih novih idealov. Zato je uspeh teh prireditev v tujem svetu v bistvu zadeva celokupnega naroda in slovesa njegove umetnosti.

O priliki velike jugoslovanske razstave v Beogradu, ki se je leta 1922. vršila v proslavo kraljeve poroke, se je večina po vojni nastopivših naših umetnikov združila v skupino, ki se je strnila na tej prireditvi v enoto. Ta čisto

slučajno nastala družba je pod imenom «Klub mladih» ostala združena tudi naprej in je prav kmalu razvila živahno delovanje. V središču kluba sta stala sprva brata Kralja, Pilon, Zupan ter kiparja Napotnik in Tine Kos. Kmalu so se jim pridružili še drugi: Jakac, G. A. Kos, Spazzapan, Serajnik, Stiplovšek in brata Vidmarja. «Klub mladih» je bil zgolj umetniško-idejno združenje in je obstojal do leta 1926., ko si je nadel novo ime in se izpremenil v strokovno organizirano «Slovensko umetniško društvo». Člani so po večini ostali isti.

Ta skupina je doslej priredila že približno dvajset razstav. V naši državi so se vršile razen beograjske leta 1922. še ponovno razstave v Ljubljani in Mariboru, potem leta 1925. v Splitu (Galičev umetniški salon), junija leta 1926. v Sarajevu (v mestni posvetovalnici in pod pokroviteljstvom društva ljubiteljev umetnosti «Cvijeta Zuzorić») in v Novem Sadu na lanski VI. jugoslovanski razstavi, ki je bila prirejena v proslavo stoletnice Matice Srpske.

V inozemstvu so člani «Slovenskega umetniškega društva», oziroma njegovega predhodnika, večkrat strnjeno nastopili. Udeležili so se slovenske razstave leta 1924. v Hodoninu na Moravskem in še istega leta I. mednarodne grafične smotre na Reki. Lastno kolektivno razstavo je društvo priredilo leta 1926. v Pragi v prostorih «Umelecke besede». Udeležili so se te simpatično sprejete in priznalno ocenjene prireditve skoro vsi društveni člani. Ta zbirka je bila iz Prage prenesena v Berlin, kamor je naše društvo povabila svetovno znana ekstremna umetniška skupina «Der Sturm». V njegovih prostorih na Potsdamerstrasse je bila decembra 1926. otvorjena slovenska razstava, prva skupinska slovenska umetnostna prireditev v Nemčiji sploh. Zbudila je mnogo zanimanja v umetniških krogih, ki jim je bilo naše umetniško ustvarjanje sploh čisto tuje. Zanimivo je pri tem, da so tudi berlinski poročevalci, prav tako kakor že prej praški, vsi podčrtavali močno poudarjeno individualno noto razstavljenih del in njihovo izrazito narodnostno obeležje, ki pa ni zgolj narodopisnega značaja, niti ni brez stika s splošnimi sodobnimi evropskimi strujami. Kolekcijo, ki je bila v Berlinu razstavljena skoro polna dva meseca, so nato prenesli na Dunaj, kamor je naše umetnike povabilo društvo «Hagenbund». Meseca maja je bil v Zedlitzgasse v I. okraju vsakoletni pomladanski društveni razstavi priključen tudi ločeni slovenski oddelek. Po obeh slavnih in za končno uveljavljenje slovenskega impresijonizma tako velepomembnih zmagah «Save» pri Miethkeju leta 1904. in v «Secesiji» leta 1906. so naši umetniki prvič spet stopili kot celotna skupina na dunajska tla. Priznati je treba, da je bil tudi ta nastop s strani strokovne kritike prav častno ocenjen, pisalo se je pa o slovenskih umetnikih nepričakovano mnogo. Da bo mogoče pravilno presoditi te uspehe in veliko plodnost mladih avtorjev, omenim, da so ves ta čas domala vsi včlanjeni umetniki razstavljali še posamič in po večkrat doma in v inozemstvu.

Zadnja leta se čimdalje bolj kaže skrb naših najboljših kulturnih delavcev, da bi seznanili tujino z deli slovenskega stvariteljskega duha. Izdajajo se naše knjige v tujih prevodih, širi se naše znanstveno ustvarjanje v tujino, naša glasba po malem prodira med svet. Vendar je pa baš upodabljaljoča umetnost poleg glasbe najlaže dostopna tudi pripadnikom druge narodnosti. Zato so vse take prireditve, ki širijo poznavanje naše umetnosti, t. j. vidnega izraza slovenske narodne osobitosti, tudi iz zgolj nacionalističnega stališča izredno pomembne. Tega se naša javnost, ki bi mogla ta plemenita stremljenja uspešneje podpirati, premalo zaveda. Poslednja, a ne najmanj važna korist teh nastopov pred tujim svetom je pa v tem, da vsaka razstava v

tujem svetu pomeni za udeležence boj, ki je spričo najsilnejše konkurence in pred hladnimi sodniki tem opasnejši za slabiča. Zato so ti zunanji uspehi tudi najboljša preizkušnja sposobnosti posameznikov in jamstvo za končno uveljavljenje mladega pokolenja tudi v domovini. K. Dobida.

Dve pismi Josipa Murna. — Murnova pisma, katera je priobčil Fran Albrecht v Jubilejnim zborniku za petdesetletnico Otona Župančiča, mi dajejo povod, da dodam tudi jaz dvojce pisem, katere sem si shranil iz korespondence z njim. Prvo je pisano v počitnicah med sedmo in osmo gimnazijo. Glasi se:

Dragi Miklavž!

Slap, 28. VII. 1897.

Pišem Ti, da živim že še za silo na Slapu pri Vipavi, kamor sem po 11 dnevih svojega bivanja v Trstu dospel. Trst je name jako ugodno vplival. Spoznal sem vsaj nekaj prvega poglavja trdega, realnega življenja. No, hodil nisem z zavezanimi očmi. — Najbrže pojdem tje še za 8 dni, daš sem po večem že vse njegove zanimivosti — kar namreč mene specijelno zanima — pregledal.

Delal sem tudi nekaj. Ne berem momentanno ničesar. Ostali del počitnic se mislim radi tega tembolj marljivo poprijeti Shakespearea, Lermontova, Puškina in Prešerna, mojih vzorov in ljubljencev.

Kar se tiče moje poti, sklenil sem tako delati, da se bo povsodi zrcalilo mišljenje dobe, v koji živimo — seveda v narodnem duhu — kolikor ga mi Slovenci specijelno še imamo... Skušal pa ne bom samo analogno s časom naprej stopati, to delajo — seveda kako! — tudi naši takozvani Eintagsfliegen — ampak biti od spredaj!

Sploh mislim, da je navajanje naroda in narodov k toleranci in pa pravi ljubezni, o koji še večina pojma nima, ker je premalo duševno poplemenitena, največja naloga za vsacega v duševni prid in za bodočnost delovati hotečega. Tisti takozvani romantični dobi je odklenkalo, sedaj je doba zmernega in pametnega socializma, ki vódi in pripravljaj pot pravemu človeštvu, a ne — živini!

Taka načela nekako imajo tudi dekadentje, samo da oni po mojem mnenji stvari popolnoma prav ne prijemajo. Oni operirajo z duševnimi aristokrati in velikani, za narod, ki je zlasti v Nemcih in Francozih radi svoje množice še tako zelo na nizki stopinji, se malo menijo. S to disharmonijo med aristokracijo — seveda duševno — in pa med proletarijatom hočejo priti do popolne prekucije, v kateri bi moral seveda slabši podleči... Trda je ta pot — a mogoče je pri večjih narodih edino prava... a pri nas ni! Treba pri nas drugačne poti! Treba delati v meji, dostopni za ves naš narodič! Sploh bi Ti še svoje nazore razvijal, a Bog zna, če Ti istega ne misliš in bi Ti to presedalo. Pozdravi Ferjančiča. Živel!

Jos. Murn, Slap pri Vipavi N. 38.

Drugo pismo je iz leta 1900. Tedaj je bil Murn stenograf v odvetniški pisarni dr. I. Šusteršiča v Ljubljani in jaz na Dunaju. Ker nisem bil osebno znan s Kettejem, sem ga prosil, naj mi piše kaj o njem. Moji prošnji se je odzval z nastopnim pismom:

Dragi Miklavž!

30. 3. 00.

Meni sicer koncem semestra ni nič kaj prijetno pri srcu, manj še pa mi bode, če mi ne odpomore gospá doktorica (gospa Fr. dr. Tavčarjeva). V pisarno sicer hodim, denarja pa nimam nič in se najbrž zopet ne bom mogel vpisati. Vrag vzemi vse skupaj! Ljudje so sicer prijazni, izkoriščati

jih — pa ni nobeni stranki prijetno. V Pragi se menda lahko vpisuje še po Veliki noči, ako ne — Bog pomagaj. Ako dobim kaj skupaj, poslal bom še pravočasno Žirovniku, da me izbriše in prepíše, ako ne, bosta tudi na jasnem. Amen.

Glede Ketteja ustrezati Ti, skoro ni potrebno, ker tako kmalu izide, in bodo najboljša karakteristika njegove pesmi same. Sam bi jih menda ne izdal, vsaj rekel je večkrat, ko je bil še zdrav in vesel: «Bratec, če bo vse skupaj kaj vredno, izdajali bodo drugi!» Kljub temu pa bo to jako nevkusna izdaja — po vnanjosti. Kette bi najbrž napisal o nji kako alegorijo, ali si pa izmislil kako jutrovo pravljico, kar je delal velikokrat. Kedaj se je začel Kette razvijati in napredovati, tega ne vem, ker ga poznam vedno enako bistrega, šaljivega in enako nemirnega. Napravljal si je skozi in skozi ekscerpte iz različnih filozofskih knjig, primerjal, postavljal si različne metode, pisal na listke zaključke in programe, katere je seveda zopet raztrgal. V Novem mestu je imel na vratih svoje sobice nabit Rousseaujev rek: «Retirons-nous à la nature; rien que la nature», po svojih notezih pa je imel seveda spet vse polno družih maksim in navodil. Pisal je jako hitro in neposredno. Zadnje svoje sonetske cikle napisal je menda v štirih dneh; to so zaključek vsega njegovega mišljenja in čutenja. Bil je sem in tja tudi risar in bil sam vedno jasen in plastičen. Obsojal je nerad, istotako se ni razkrival komu drugemu. Narodni pesniki, zlasti Koljčov — nekaj ga je prevedel — so mu ugajali najbolj, iz Gregorčiča je imel najraje: «Rože je na vrtu plela», ki je po Ketteju njegova najbolj lirična in najbolj národna pesem. Heine in Prešeren sta mu bila nad vse, «Faust» pa najgenijalnejše delo vsega človeštva sploh. Sicer pa Kette ni rad čital, bavil se je vedno s samim seboj. V svoji sobi ni mogel prenašati solnca in zakril je okna, kadarkoli je kaj mislil ali pisal. V družbi je bil vesel in živaha, zameril se menda ni svoje žive dni nikomur; obvladal se je čudovito, samo proti najintimnejšim svojim znancem je spustil tu in tam, kadar je bil nervozen, kakšno kaprico. Zibal se je kot racka. S puncami je bil preimeniten. Govoril in šalil se je čez vse, kadar je še zraven kaj posrkal. Poleg tobakarjev in kvartopircev se je dolgočasil. Tak je bil batjuška Kette in malokomu se menda sanja, kako visoko je on stal, ko ga je zmanjkalo.

Ako sem Ti s tem ustregel, dragi Miklavž, me bo jako veselilo, če sem Te napačno umel, nič ne de. Popravljaj ali prilagal ne bi rad in se mi zdi že zdaj odveč, da sem sploh toliko pisal, ali da sem sploh kaj pisal, ker Ti ga vsaka njegova pesem ali njegovo pismo objasni in pokaže tisočkrat boljše. Za zdaj se poslavljam od Tebe. V Prago me ne bo tako kmalu, vsaj do novembra ne, če sploh kdaj pojdem kam. Ljudje se naveličajo drug drugega. Nojá. Pozdravi Ferjančiča in Žirovnika. V juliju se vidimo!

Imej se dobro in bodi pozdravljen

od udanega Ti

Jos. Murna.

To pismo nam tudi odkriva, kdo je bil oni nepodpisani informator o Ketteju, ki ga omenja A. Aškerc na strani XXIV. v drugi izdaji Kettejevih Poezij.

N. O m e r s a.

Urednikov imprimatur dne 10. aprila 1928.

In v to molčečo simfonijo
pogrezni dušo in srcê!

Sred božjega mirú boš, miren,
našel še nepoznano pot
ter pojdeš blag, opran in veren
s tiho ubranostjo odtod.

S E R E N I S S I M A

Z G O D O V I N S K I R O M A N — J O Ž E P A H O R

X.

(Nadaljevanje.)

Prešlo je nekaj dni, nekaj jesenskih dni, kakršne ima samo jug. Golja je prejel od Neve vabilo, naj pride k njim, in je komaj čakal določenega dne. Tih ponos se mu je naselil v srcu, odkar je smel kot gost v eno najmogočnejših palač v Benetkah. Obenem pa se je veselil, da bo že spet videl svojo prijateljico. Dolgi, silno dolgi so se mu zdeli dnevi brez nje.

Pri Mocenigovih je bilo vse razsvetljeno, ko je stopil iz gondole in pohitel v prvo nadstropje. Polno gostov je že sedelo v veliki dvorani, kjer so se vrstile zelene igralne mizice. Povsod igralci, povsod majhne skupine, plemiči in plemkinje, ki so igrale z isto strastjo, z istim ognjem kakor moški. Igrala je sama dona Mocenigova, igrala je Neva, igrale so njene prijateljice, igrale so patricijke prvih rodbin Serenissime, rodbine Sanudove, Foscarinijeve, Negropontejeve in drugih.

Ko je prišel Golja, ga je Neva prisrčno sprejela, a se nikakor ni utegnila kaj več razgovarjati ž njim.

«Pozneje se bova kaj pomenila», je dejala ter ga peljala k mizi, kjer so pogrešali igralca; sama pa je odšla naglo spet k svoji skupini, kjer so jo že čakali.

Dasi bi bilo Golji ljubše, če bi mogel kramljati z Nevo, se je vdal in se lotil igre. Vse Benetke so igrale v teh časih — tudi hazardne igre so bile dovoljene ponekod — in igralne mizice so se naselile povsod. Celo v vežo častitljive cerkve sv. Marka so se vrinile.

Edini Mocenigo ni igral ta večer. Povabil je bil toliko gostov radi posebnega namena in je zdaj hodil od mize do mize. Opažoval je igro, bodril goste in sprejemal še vedno nove. Vsakega je osebno pozdravil, ljubeznivo in prijazno, kakor da so mu vsi enako dragi in prijetni.

Foto F. Grabjec

S. Fojutka.